

→ v. zeyna Kila 6. en Noor 0/806-4476 - 0772
010-327921 R. de Vries Berendrecht
03436-1242

Inventarisatie van Zeldzame Huisdierrassen

in Nederland

door

W. van Helden en D. Minkema



1978

Rapport van de Stichting zeldzame huisdierrassen

Inventarisatie van Zeldzame Huisdierrassen

in Nederland

door

W. van Helden en D. Minkema

April 1978

Stichting zeldzame huisdierrassen

Secretariaat: Dr. A.T. Clason, Archeologisch-Biologisch Instituut,
Poststraat 6, Groningen.

Dit rapport kwam tot stand dank zij een subsidie, verstrekt door de Stichting Fonds Nederlandse Veefokkerij, Den Haag.

Illustraties van Marleen Felijs te Rotterdam.

Ten geleide

Bezorgdheid over het niet in stand blijven van een aantal niet meer zo veel voorkomende Nederlandse huisdierrassen leidde in 1976 tot de oprichting van de Stichting zeldzame huisdierrassen.

Om verschillende redenen wil de Stichting de zeldzame huisdierrassen in stand houden en de fok daarvan bevorderen. Een van de voornaamste is het conserveren van de erfelijke eigenschappen die bij uitsterven van een ras zouden verdwijnen. Andere redenen zijn de cultuur-historische waarde die rassen als fokprodukten uit het verleden bezitten, de waarde die deze rassen bezitten voor wetenschappelijk onderzoek en het nut voor het onderhoud, door begrazing, van semi-natuurterreinen of oude cultuurgraslanden. Een belangrijke reden is ook fokkers van zeldzame rassen deugdelijk te kunnen adviseren.

Een van de eerste vereisten voor het formuleren van een goed beleid door de Stichting is het kunnen beschikken over een overzicht van wat er van de verschillende rassen nog in Nederland over is. Slechts na zo'n inventarisatie kan men zien waar vooral de aandacht en de werkkraft op gericht moeten zijn.

Nu zijn we dan zover dat een eerste inventarisatie gepubliceerd kan worden. Dat deze inventarisatie mogelijk was danken wij in hoofdzaak aan de Stichting Fonds Nederlandse Veefokkerij die ons financieel in staat stelde voor dit werk een medewerker aan te stellen gedurende de periode 1 juli 1977 tot 1 april 1978. Ons past dan ook een woord van dank aan de Stichting Fonds Nederlandse Veefokkerij. Voorts mag gezegd worden dat de eigenlijke inventarisatie op bekwame wijze door de medewerker de heer W. van Helden, onder leiding van Ir. D. Minkema, is verricht.

Velen hebben meegeholpen de inventarisatie tot een goed einde te brengen, allen te bedanken is niet mogelijk. Het betreft de leden van onze verschillende commissies, de eigenaren van zeldzame huisdieren, alsmede verschillende stamboeken en fokkerij-organisaties.

Een volgende opgave voor de Stichting zeldzame huisdierrassen zal nu moeten zijn de in dit rapport genoemde maatregelen, om bepaalde bedreigde rassen te redden, te nemen. Wij hopen dan ook dat wij de middelen zullen kunnen vinden deze maatregelen ten uitvoer te brengen.

Dr. J. Jansen, voorzitter van
het Bestuur van de Stichting
zeldzame huisdierrassen

INHOUD

	blz.
1. Runderrassen	1
1.1. Algemeen	1
1.2. Groninger Blaarkoppen	4
1.3. Friese Roodbonten	6
1.4. Witrug-runderen	7
1.5. Lakenvelders	11
1.6. Blauwbonte en Vaalbonte runderen	15
1.7. Baggerbonten	18
1.8. Brandrode runderen	19
2. Schapenrassen	21
2.1. Algemeen	21
2.2. Weideschapen	22
2.2.1. Melkschapen (Fries, Zeeuws, Vlaams)	22
2.2.2. Zwartblesschapen	26
2.3. Heideschapen (Drents, Schoonebeker, Veluws, Kempisch)	29
3. Geitenrassen	43
3.1. Algemeen	43
3.2. Bonte geiten (Zeeuwse en Zuidhollandse geit)	44
3.3. Lakenvelder geiten	46
3.4. Veluwse geiten	47
4. Paardenrassen	49
4.1. Algemeen	49
4.2. Nederlandse Trekpaard	49
4.3. Friese Paard	51
4.4. Groningse Paard	52
4.5. Gelderse Paard	53

	blz.
5. Varkensrassen	57
6. Grote Hoenderrassen	61
(Assendelfts hoen, Groninger Meeuw, Brabanter, Kraaikoppen, Uilebaarden, Baardkuifhoen, Hollandse Kuifhoen, Lakenvelder, Twentse Grijzen, Drentse hoen, Noordhollandse Blauwen)	
7. Eendenrassen	73
(Krombekeend, Spreeuwkopeend)	
8. Duivenrassen	77
(Hyacinth-duif, Groninger Slenk)	
9. Conclusies en Aanbevelingen	79

1. Runderrassen

1.1. Algemeen

De omvang van de rundveestapel van Nederland bedroeg in 1975:

melk- en kalfkoeien	vrouwelijk jongvee 1 jaar en ouder	vrouwelijk jongvee jonger dan 1 jaar
2.218.000	1.030.000	859.000

De procentuele verdeling over de drie belangrijkste rundvee-rassen is bij benadering:

Zwartbont Fries-Hollands vee	71 %
Roodbont MRY-vee	28 %
Groninger blaarkopvee	1 %

In Nederland werken twee stamboeken, die dieren van de bovengenoemde drie rassen registreren en keuren, namelijk het Nederlands Rundvee Stamboek (N.R.S. opgericht 1874) en het Fries Rundvee Stamboek (F.R.S., opgericht 1879).

In onderstaande tabellen is het verloop aan leden en aan ingeschreven dieren bij beide stamboeken sinds 1963 weergegeven, waarbij zoveel mogelijk een splitsing naar ras aangebracht is.

Tabel 1. Nederlands Rundvee Stamboek

	Zwartbont Fries-Hollands vee (H)	Roodbont MRIJ- vee	Groninger blaarkop- vee (G)
aantal leden per 31.12.1963	36.235	19.417	746
" " " 31.12.1968	29.005	14.219	567
" " " 31.12.1973	20.784	9.874	477
" " " 31.12.1976	17.721	8.417	452
aantal ingeschreven stieren in 1963	3281	704	198
" " " " 1968	4132	941	175
" " " " 1973	4350	1166	162
" " " " 1976	4080	1237	137
aantal ingeschreven koeien in 1963	56.793	15.406	913
" " " " 1968	43.589	13.077	843
" " " " 1973	41.200	18.536	1018
" " " " 1976	40.510	19.138	927

Tabel 2. Fries Rundvee Stamboek

	Fries Zwartbont	Fries Roodbont
aantal leden 1963/'64	7201	
" " 1968/'69	5402	
" " 1973	3725	
" " 1976	3292	
aantal ingeschreven stieren in 1963/'64	1483	24
" " " " 1968/'69	1353	32
" " " " 1973	1387	31
" " " " 1976	1118	28
aantal ingeschreven koeien in 1963/'64	23.035	79
" " " " 1968/'69	19.002	131
" " " " 1973	14.869	322
" " " " 1976	13.171	235

Uit de tabellen blijkt dat het aantal stamboekleden sinds 1963 meer dan gehalveerd is. Dit is een gevolg van de sterke bedrijfsvergroting gedurende de laatste decennia. Het aantal ingeschreven zwartbont koeien is teruggelopen, zowel bij het N.R.S. als het F.R.S., het aantal roodbonte MRY-koeien is - na aanvankelijke daling - toegenomen. Het aantal ingeschreven zwartbonte stieren is sinds 1968 vrij constant, het aantal ingeschreven MRIJ-stieren is iets toegenomen.

Het aandeel van de belangrijkste rassen in de Nederlandse rundveestapel komt ook tot uiting in de tabellen 3 en 4, waarin gegevens over melkcontrole en kunstmatige inseminatie staan.

Tabel 3 Melkcontrole in Nederland

	Zwartbont Fries-Holl.	Roodbont MRIJ	Groninger Blaarkop	Fries Roodbont
aantal gecontroleerde koeien in 1963	641.110	163.626	17.692	?
" " " " 1968	618.429	168.942	13.975	?
" " " " 1973	792.683	260.100	17.892	2191
" " " " 1976	903.741	328.820	20.505	3345

Tabel 4. Kunstmatige inseminatie in Nederland

	Zwartbont Fries-Holl.	Roodbont MRIJ	Groninger Blaarkop	Fries Roodbont
aantal eerste inseminaties in 1963	852.967	375.850	12.249	?
" " " " 1968	869.776	423.070	13.643	?
" " " " 1973	957.981	513.574	17.831	1791
" " " " 1974	998.980	531.413	18.504	2070

Uit de tabellen blijkt duidelijk dat de Groninger Blaarkoppen en de Friese Roodbonten een minderheidspositie innemen. Beide rassen worden door N.R.S. zowel als F.R.S. erkend en ingeschreven.

Daarnaast komen van oudsher nog een aantal andere rassen, c.q. kleurslagen in Nederland voor, wier positie nog veel minder sterk is. Dat zijn de Witrikken, de Lakenvelders, de Blauwen, de Valen, de Baggerbonten en de Brandroden.

De inventarisatie heeft zich vooral op deze rassen, c.q. slagen gericht.

De tegenwoordige positie van deze rassen of slagen zal achtereenvolgens geschetst worden.

1.2. Groninger Blaarkoppen

Dit veeras maakt nog ongeveer 1 % van de totale Nederlandse veestapel uit, zodat het aantal - jong en oud - op ongeveer 40.000 geschat kan worden. De belangrijkste fokgebieden bevinden zich in de provincies Groningen en Zuid-Holland. Dit veeras wordt geregistreerd door het N.R.S. en volgens tabel 1 zijn er nog circa 450 stamboekfokkers welke jaarlijks circa 130 stieren en 900 koeien in het stamboek laten opnemen. Het aantal ingeschreven stamboekkoeien is sinds 1963 vrij stabiel, het aantal stieren neemt iets af. Het aantal gecontroleerde koeien bedraagt ruim 20.000, het aantal geïnsemineerde dieren bijna 20.000. Beide aantallen nemen jaarlijks nog iets toe.

Binnen de Blaarkopfokkerij komen zowel de Zwartblaren als de Roodblaren voor. De laatste kleur berust op een enkelvoudig recessief gen, waarvan de frequentie in de Blaarkopfokkerij zeer hoog is. Van de 18504 uitgevoerde inseminaties van Blaarkopstieren in 1974 waren er 10584 van Zwartblaar stieren en 7782 van Roodblaarstieren.

De melkproduktie van de Blaarkoppen is per lactatieperiode ongeveer 300 kg lager, de vet- + eiwitproduktie ongeveer 20 kg lager dan die van de Zwartbonten. Een pluspunt van de Blaarkop ten opzichte van de Zwartbonten en MRIJ is zijn zeer goede beenwerk en klauwen, terwijl volgens de geboorteregistratiegegevens van de k.i. het percentage doodgeboren kalveren zowel als het percentage moeilijke geboorten bij dit ras beduidend lager ligt.

Numeriek gezien is de situatie rondom de Groninger Blaarkop nog vrij rooskleurig. Toch wordt gevreesd dat dit ras op den duur in de verdrukking kan komen als gevolg van een steeds progressiever fokbeleid in k.i.-verband bij de 2 meest omvangrijke veeslagen: Zwartbont en MRIJ. De te bereiken genetische vooruitgang in produktiekenmerken is sterk afhankelijk van de grootte van de populatie. Om een maximaal resultaat van een selectieprogramma in k.i.-verband te behalen moet een k.i.-vereniging een omvang van tenminste 75.000 dieren hebben. De Blaarkopfokkerij kan hieraan niet voldoen, zodat relatief gezien de te bereiken genetische vooruitgang daar achter moet blijven bij het Fries-Hollandse en het MRIJ-vee. Sinds kort is men in k.i.-verband gestart met een "Landelijk Fokplan voor de Blaarkopfokkerij", hetwelk gesubsidieerd wordt vanuit het O. & S.-fonds. Hierbij werken de 3 Nederlandse k.i.-verenigingen, die Blaarkopstieren hebben, samen.

Aangezien de Blaarkopfokkerij getalsmatig nog vrij omvangrijk is en verwacht mag worden, dat het "Landelijk Fokplan" goede resultaten zal afwerpen, lijkt vooralsnog geen aanleiding te bestaan om dit veeras als bedreigd te beschouwen.

Het is evenwel gewenst de situatie nauwlettend te blijven volgen, opdat zo nodig tijdig ingegrepen kan worden.

1.3. Friese Roodbonten

De Friese Roodbonten, waarvan de kleur berust op een enkelvoudig recessief gen, hetwelk binnen de zwartbontpopulatie uitsplitst, neemt de laatste jaren iets in omvang toe. Het F.R.S. heeft er een apart boek voor, waarin jaarlijks circa 30 stieren en 200 à 300 koeien worden ingeschreven. Het aantal op melkproduktie gecontroleerde Friese Roodbonten bedraagt ruim 3000, het aantal kunstmatig geïnsemineerde dieren ruim 2000.

Voor deze kleurvariëteit binnen het Fries-Hollands veeslag bestaat geen direct gevaar voor verdwijning. De instandhouding heeft bovendien nog een injectie gekregen door het feit, dat het Nederlands Rundvee Stamboek sinds 1975 een apart boek voor de Roodbonten binnen het Fries-Hollandse veeras heeft ingesteld.

Hoewel de Roodbont-populatie numeriek vrij klein is, bestaat er weinig gevaar voor inteelt. De populatie is niet gesloten, maar wordt regelmatig ververst met roodbonten, welke binnen de zwartbont-populatie uitsplitsen.

In de Verenigde Staten komt de roodbonte kleur ook voor bij de Holstein-Friesians en inmiddels is in Nederland van een aantal van deze rode Holstein-Friesian stieren sperma geïmporteerd, hetwelk door de fokkers van het Friese Roodbont vee gebruikt wordt om de melkproduktie te verhogen.

Vermeldenswaard is nog dat er in Friesland een club, de "Verenigde Roodbont Fokkers", bestaat met 55 actieve leden.

Speciale maatregelen om deze kleurvariëteit voor verdwijning te behoeden lijken vooralsnog niet nodig. Wel is het gewenst de situatie nauwlettend te blijven volgen.

1.4. Witrug-runderen

Het Witrug-rund wordt ook wel witrik, aalstreep, ruggelder of ruggeling genoemd. De witrik kenmerkt zich door een witte streep van de kop over de rug tot het puntje van de staart. De onderzijde van het lichaam is in de regel wit. Beide zijden, de kop en de poten zijn meer of minder gevlekt of gespikkeld, vaak zeer grillig, waarbij de hoofdkleur zwart of rood is.

Dit veeras komt van oudsher reeds in Nederland voor, vroeger vooral veel in de provincie Zeeland. Het veeras, c.q. kleurpatroon is nu nog over het gehele land te vinden, het meest in de weide-gebieden van Midden-Nederland, minder in het Zuiden, Westen en Noorden, vrijwel niet in het Oosten des lands. Veel wordt dit vee-slag aangetroffen in de Alblasserwaard en de Vijfherenlanden, de gehele provincie Utrecht en daarboven tot aan het vroegere IJsselmeer alsook daarnaast in de Gelderse Vallei.

Een inventarisatie van alle bedrijven met witruggen was nagenoeg ondoenlijk en is daarom beperkt tot een aantal van de bekendste fokkers (tabel 5). Uit de tabel blijkt, dat zwart-witrug en rood-witrug ongeveer even vaak voorkomen.

De Witrug komt in meer of mindere mate in vele veestapels voor. Opvallend daarbij is, dat juist die bedrijven ook vaak nog andere "kleurtjes" houden zoals blauwen en valen; de bedoelde veehouders zijn dan ook meestal echte "kleurfokkers" en dat zuiver uit liefhebberij en veelal van huis uit. Daar de witrug-aftekening vrijwel dominant vererft, is het niet moeilijk om witruggen te fokken uit of met andere veerassen als partner en zodoende kan zelden worden gesproken van een zuivere witrug-fokkerij. Wil men een aantal houden en raakt men er door pech of dergelijke wat uit, dan moet een witrug-stier de zaak weer wat "ophalen".

In het algemeen zijn de witrug-runderen goede gebruiks-koeien en er zijn zelfs enkele fokkers, die er buitengewone gebruiks-eigenschappen aan toekennen. Zo worden vooral genoemd: de sterke constitutie, de goede uier-vorm, de goede speen-plaatsing en het sterke beenwerk. Slechts zelden werd tijdens de inventarisatie een slechte witrug tussen de koppel koeien gezien. Opvallend is de bewering, dat de witrugrunderen bijna niet van de t.b.c.-bestrijding te lijden hebben gehad, hetgeen er op kan duiden, dat ze minder gevoelig voor t.b.c. waren. Witriksen hebben verder vaak een gepigmenteerde tong en er schijnen vaak losse ribben bij voor te komen.

Tabel 5. Inventarisatie van WITRUG-RUNDEREN

Naam en woonplaats van bekend staande fokkers	KALVEREN		PINKEN			KOEIEN			FOK- STIEREN		BEDRIJFS TOTAAL
	zwart	rood	zwart	rood	vaal	zwart	rood	vaal	zwart	rood	
Gebr. Barneveld-Westbroek	5	2	3	1		17	9		1		38
W. Brouwer-Westbroek	1		5	3		12	7				28
* Gebr. Reitsma-Allingawier	1	3	1	4	2	9	10	1			31
* B. Engelen-Grashoek Helden	4		8			9			4		25
H. van Hell-Terschuur	2	1	1	5		2	9				20
* C. Klever & Zn-de Meern	1			1		4					6
C. van Zijl-Vinkenveen		4		3			6				13
J. Lodder-Papekop	1	1		1		2	1				6
L. de Hoop-Bergum	1	1	1	1			6		1		11
Gebr. Schakel-Meerkerk						10	15				25
D. Boele-Portengen						10	15				25
* Fr. Bikker-Groot Ammers							3				3
H. Benthem-Middelbert		3		2		1	7				13
* G. Krijnen-Den Horn	1		3			4	1				9
M.v.d. Meulen-Smalle Ee						1	1		1		3
H. van Bruggen-Mijdrecht							5				5
S.&L. Hietkamp-Kollumerzwaag	7	7	3	5	1	5	7	2	1		38
TOTALEN	24	22	25	26	3	86	102	3	8	-	299

* bedrijven, waar melkcontrole verricht wordt.

De fokkers hebben veelal wel een afkeer van de "te witte" witrug, die bij zuivere teelt nogal eens voorkomt en daardoor is men vaak geneigd af en toe een zwart- of rood-bonte stier "zo tussen door" te gebruiken, waardoor van zuivere teelt geen sprake kan zijn. Volgens "een oude rot" is bij te witte koe x donkere witrugstier de aftekening weer goed terug te fokken.

Verwonderlijk was het feit, dat nergens een bedrijf werd aangetroffen waar alléén witruggen werden gehouden. Dit duidt er mogelijk op dat de witrug wel goed kan "meekomen" in een economische bedrijfsvoering, maar dat men in die veestapels toch ook weer niet goede gebruikseigenschappen van andere Hollandse veerassen wil missen. Een één-rassige veestapel treft men wel aan bij bepaalde kleur-fokkerijen als bijv. de Lakenvelder en Blaarkop, maar niet in de witrug-fokkerij.

Om een schatting te kunnen maken van het percentage witruggen binnen de veestapels, waarin ze voorkomen, bleek bij een oriëntatie-rit (zo langs de polderwegen) door de Alblasserwaard en Vijfherenlanden op een aantal van 620 koeien er 61 witrug te zijn (+ 10 %); een soortgelijke rit door het Utrechtse weide-gebied en het Gooi gaf aantallen van 460 koeien waaronder 59 witruggen (+ 13 %).

Naar alle waarschijnlijkheid is het totale aantal witruggen in Nederland niet kleiner dan 4000 en sommigen schatten het aantal zelfs minstens zo hoog als dat van de blaarkoppen. Er kan dan ook niet worden gesproken van een zeldzaam ras of veeslag en in het geheel niet van een uitstervend kleur-patroon.

De witrikken komen ook nog in Noord-Amerika voor; zo zit er in New-England een groep witrikfokkers, oorspronkelijk afkomstig uit Nederland. De witrik wordt daar "vetrix" genoemd, uit te spreken als vietriks.

Ook komt de aalstreep voor bij een aantal rassen in de bergstreken van Midden-Europa.

In Nederland is in 1950 het "Nederlands Aalstrep- of Witrikken Stamboek" opgericht, dat per 31 december 1974 een 15-tal leden telde. Het fungeert in feite slechts als een adresboek. Een identificatie- en registratie-systeem, waarbij de afstamming wordt bijgehouden, bestaat niet.

Hoewel er met de witrikken in het algemeen niet systematisch gefokt wordt, lijkt de kans op verdwijning van dit kleurpatroon voorlopig niet groot. Het verdient aanbeveling om de goede eigenschappen, die door verschillende fokkers aan de witrik worden toegekend, eens objectief te onderzoeken. Eveneens verdient het aanbeveling om met behulp van een aantal goed geleide zuivere witrug-fokbedrijven deze fokkerij wat sterker te onderbouwen. Deze bedrijven zouden aan produktie-controle en registratie moeten gaan doen. Aangezien het met de hand schetsen van witrikken in verband met de grilligheid der aftekeningen nagenoeg ondoenlijk is, lijkt fotografisch schetsen een noodzaak.

1.5. Lakenvelders

De Lakenvelder is een oud Nederlands veeras. In het bekende werk van Joannes le Francq van Berkhey "Natuurlijke historie van het Rundvee in Holland", uitgegeven in 1805, wordt er reeds melding van gemaakt. Volgens Le Francq van Berkhey was het toen al zeldzaam. In de 18e en 19e eeuw werd het vooral op buitenplaatsen als parkrund gehouden vanwege zijn aparte aftekening.

De Lakenvelder kenmerkt zich door een witte band (laken) rond de middenhand (van achter de schouder tot voor de heupen) en een zwarte of rode voor- en achterhand. Volgens schaarse literatuurbronnen is de Lakenvelder enkelvoudig - maar onvolkomen - dominant. De uier en spenen, althans op zijn minst de achterkwartieren dienen zwart of rood gekleurd te zijn. Er behoren geen witte aftekeningen aan kop, poten of staart voor te komen. Verder hebben ze een gepigmenteerde tong en neusspiegel en donkere klauwen.

Van exterieur is het een wat fijn gebouwd rund, de gehele bouw is wat smal en de Lakenvelder is naar huidige begrippen wat klein van maat. Het heeft een dunne huid, sprekende kop met veelal wat dunne en vluchtige horens.

Er heeft nog korte tijd een stamboek voor Lakenvelders bestaan, opgericht in 1918 door E. van Muilwijk, destijds een bekend journalist op het terrein van de veefokkerij. De medewerking van de fokkers was toen echter gering en omstreeks 1931 is het stamboek weer ter ziele gegaan.

De inventarisatie van de Lakenvelders is zo goed als volledig geweest. Bij die inventarisatie op een 17-tal bedrijven met 5 of meer Lakenvelders bleek dat niet alléén het aantal, als Lakenvelder aangeduide dieren, nog maar enkele honderden bedraagt, maar ook dat het percentage daarvan met de juiste kleur-tekening slechts rond de 20 % ligt. Bij de bedrijfs-bezoeken kwam bovendien duidelijk tot uiting dat juist het echte kleur-patroon voor het grootste deel de aantrekkelijkheid van dit ras bewerkstelligt. De verdeling zwart:rood is ongeveer 3:1 onder de Lakenvelders.

Op slechts 6 bedrijven werd aan melk-controle gedaan.

De meer gedetailleerde gegevens van de intentarisatie staan in tabel 6. Eén van de geïnventariseerde bedrijven (dat van De Belder te Essen) ligt in België en is apart in de tabel opgenomen.

De resultaten samenvattende, bleek dat inclusief België:

van de getelde	18 fokstieren	er + 5 (= 28 %)	het gewenste kleur-patroon hebben		
" "	" 110 kalveren	" + 22 (= 20 %)	een acceptabel	"	"
" "	" 63 pinken	" + 12 (= 20 %)	" "	"	"
" "	" 185 koeien	" + 36 (= 20 %)	" "	"	"
In totaal van	375 dieren	" + 75 (= 20 %)	" "	"	"

Tabel 6. Inventarisatie van Lakenvelders

LAKENVELD-FOKKERS	KALVEREN					PINKEN					KOEIEN					FOK-STIEREN			Be- drijfs- totaal
	lak-zwart	lak-rood	goed patroon	effen-zwart	effen-rood	lak-zwart	lak-rood	goed patroon	effen-zwart	effen-rood	lak-zwart	lak-rood	goed patroon	effen-zwart	effen-rood	lak-zwart	lak-rood	goed patroon	
Nederland																			
J. van Ginkel-Bunnik	13		4			10	1	5	1		24	2	10	4		2	2		57
*H. Wismeyer - De Bilt v/h D. de Kruijf	9		3			6		2			18	2	7			2	2		37
D. Miedema-Winsum	11		2			6		1			8		1	9		1		1	35
H. Benthem-Middelbert	3	5	2			4		1			13	3	2			1	1	1	30
A.J. Schakel-Meerkerk	1						1				5	1	2						8
J.G. Schakel-Meerkerk		4					1				6	6	2				1		18
D. Boele-Portengen		2					3										2		7
E. Treur-Mijdrecht		1				1	3			3	2	2	1	2	1		1		16
H. van Bruggen-Mijdrecht		7	1				2					3					1		13
* Fr.Bikker-Groot Ammers		1					1					7					1		10
D.Dorrestein-Jaarsveld	2															1			3
* G. Krijnen-Den Horn		1	1				2					1							4
* M.v.d.Meulen-Smalle Ee	1	1	1				1				4	3				1	3	2	14
* Gebr.Reitsma-Allingawier		1	1			1	1			3	4	7			1				18
L. de Hoop-Bergum														3				2	3
* Y. Reyenga-Nijland		4					1			1	5			1					12
H. Brienens-Sleeuwijk	12		1			1	1		1	1	2	2	1						20
C. Kuiper-Zevenhuizen	1	1	2								2	1	1						5
"Nienoord"-Leek	2	1	1								2								5
* Th. Steur-Zuidermeer											1								1
J. v.d. Ende - Kethel											5				2				7
Totaal Nederland	55	29				29	18		2	8	101	40		19	4	8	10	7	323
Daarvan met acceptabel kleurpatroon			19					9					27				5		60
België																			
G. de Belder-Essen	20	6				5	1				13	4		2	1				52
Daarvan met acceptabel kleurpatroon			3					3					9						15

* bedrijven, waar melkcontrole verricht wordt

Er kwamen tevens 7 dieren voor, die van nature hoornloos zijn. Dit is nog een overblijfsel van de Belted Galloway uit Schotland, van welk ras door de toenmalige Lakenvelder-fokker Mr. Jochems op het landgoed Duindigt bij Wassenaar in 1960 een stier werd geïmporteerd om de Lakenvelder aftekening te verbeteren. Deze stier van dit hoornloze vleesras heeft een rampzalige invloed op de melkproduktie gehad.

Ook zijn de effen zwarte en effen rode dieren, die vrij vaak in de koppels voorkomen, geteld. Van de in totaal getelde 240 pinken en koeien waren er 34 (= 14 %) éénkleurig zwart of rood. Deze dieren zijn van betekenis om de Lakenvelder-aftekening te behouden, want gepaard met een Lakenvelder geven ze vaak weer Lakenvelder-kalveren.

De Lakenvelders van de diverse fokkers zijn sterk met elkaar verwant en ze zijn eigenlijk alle in meer of mindere mate inteelt-produkten uit de "oude" stallen van Jochems, De Kruijf en Van Ginkel.

Totaliserend is een bestand van circa 60 vrouwelijke dieren met een acceptabele kleur-aftekening in Nederland en 15 in België, alsmede slechts 5 acceptabele stieren bedroevend klein te noemen. Men kan zich daarom ook niet veroorloven om al direct de "lakenveld-achtige" dieren van de fokkerij te gaan uitsluiten, alhoewel zulks voor de fokstieren wel gewenst zou zijn met het oog op hun inbreng bij de verbetering van de kleur-aftekening. Vooral de witte aftekeningen aan kop, benen en staart zijn vaak zeer moeilijk weer weg te fokken.

De situatie is momenteel verre van rooskleurig te noemen, te meer nog daar de Lakenvelder veelal een lagere of zelfs onvoldoende produktie heeft. Vooral het vetgehalte is vaak aan de te lage kant.

De Lakenvelder komt ook nog in de Ver. Staten voor en wel als afstammeling van importen van Lakenvelders vanuit Nederland in 1838, 1840 en 1858. Ze worden daar Dutch Belted genoemd en het zijn over het algemeen melkrijke dieren.

Al in 1886 werd er een stamboek voor opgericht, de Dutch Belted Cattle Association of America, hetwelk nog heden ten dage bestaat. Er zijn circa 11 fokkers met een behoorlijke kudde, verspreid over geheel Noord-Amerika. Per jaar werden er circa 60 dieren in hun stamboek ingeschreven en in 1955 was het totale aantal aanwezige geregistreerde Dutch Belted koeien 1558. Daarnaast komt vermoedelijk nog een behoorlijk aantal niet geregistreerde dieren voor.

Gezien de resultaten van de inventarisatie kan de Lakenvelder in Nederland eigenlijk al niet meer tot de zeldzame huisdierrassen gerekend worden. Zo kan zonder overdrijving van een uitstervend veeras gesproken worden en snelle hulp lijkt geboden om dit ras nog van de ondergang te redden.

De volgende maatregelen kunnen getroffen worden:

- A. Het opzetten van een nauwgezet registratie- en identificatie-systeem, zodat de afstamming der dieren betrouwbaar wordt vastgelegd. Dit systeem dient vergezeld te gaan van paringsadviezen, zowel om inteelt zoveel mogelijk te vermijden als om de kleuraftekening te verbeteren. Een met juiste afstammingsbewijzen geschraagde fokkerij kan ook de verkoop van goed fokmateriaal helpen bevorderen.
- B. Het instellen van enkele zogenaamde conserverings- of kernbedrijven, waarop de verbetering, zowel wat betreft de typische aftekening als de produktie, primair gericht dient te worden. Deze bedrijven kunnen dan tevens dienen voor toelevering van goed fokmateriaal aan andere bedrijven.
Voor "conserveringsbedrijf" lijken op dit moment een 3 tot 5 bedrijven in aanmerking te komen. Met de betrokken fokkers zou hierover nader contact opgenomen kunnen worden.
- C. Het gebruik maken van kunstmatige inseminatie om de verspreid voorkomende fokkers met slechts één of enkele koeien - welke zich vaak geen eigen stier kunnen veroorloven - te bedienen met sperma van een goede Lakenvelder stier.
- D. Import van stieren of sperma van de Dutch Belted uit de Ver. Staten, zowel met het oog op de noodzakelijke bloedverversing, de verbetering van het kleurpatroon als de produktie-verbetering.
Er is momenteel sperma van enkele Dutch Belted stieren beschikbaar, maar gezien het feit dat deze stieren niet op Amerikaanse k.i.-stations staan, kan (nog) niet voldaan worden aan de veterinaire import-eisen voor Nederland. Wel heeft de Belgische fokker De Belder reeds sperma aangekocht voor zijn veestapel, voorlopig slechts van één stier (Dennis Shirley).
De heer De Belder bleek bereid om te zijner tijd stierkalveren van deze Dutch Belted stier naar Nederland te verkopen.
Een goed en blijvend contact met de Dutch Belted Cattle Association kan zowel voor nu als voor de toekomst nuttig zijn voor de fokkerij van de Lakenvelders in Nederland en mogelijk ook voor die in de Ver. Staten.

Bij de inventarisatie is gebleken, dat de bereidheid bij de Lakenvelder-fokkers om aan de hier voorgestelde maatregelen mee te werken, zeker aanwezig is.

1.6. Blauwbonte en Vaalbonte runderen

Deze beide veeslagen of kleurvarianties komen van oudsher al in ons land voor. In de beginjaren van het stamboek werden met name de valen ook wel geregistreerd.

De Blauwen of Blauwbonten zijn bont met als kleurvlakken wit en donkergrijs of zwart, gemengd met witte haren in diverse verhoudingen. De aftekening der vlakken is veelal niet scherp. De onderpoten zijn wit.

De Valen of Vaalbonten zijn bont met als kleurvlakken wit en geelbruin (slappe chocola-kleur). Het geelbruine haar is daarbij korter dan het witte haar. De onderpoten zijn wit. De donkerder, meer bruine tint, wordt ook wel muisvaal of muis genoemd, de lichtere, meer gele tint, wel zilvertaal of zilvermuis.

Volgens sommigen is vaal dominant over de zwarte kleur.

Deze beide veeslagen of kleur-varianties komen nog maar zelden meer voor en volgens de oudere boeren ook steeds minder. De inventarisatie-cijfers (tabel 7) kunnen uiteraard niet geheel volledig zijn omdat niet alle adressen bekend zijn. Het werkelijke aantal is naar schatting ongeveer vier keer zo groot als het geïnventariseerde aantal. Vooral die oudere boeren hebben goede herinneringen aan dat vee, maar de jongere generatie wil daar veelal niet aan. Door het geringe aantal per bedrijf is men, bij wat tegenslag in fokkerij en/of houderij, ook weer snel "uitgeboerd" met bedoelde kleurtjes. Om het dan weer aan te schaffen is ook al moeilijk, omdat het aanbod vanaf bedrijf of markt ook zeer gering is.

Het aantal vale koeien (in het noorden ook wel "mûzen" genoemd) is nog aanmerkelijk kleiner dan dat van de blauwen. Volgens de verhalen erft het blauw ook iets "sterker" over dan het vaal en dat zou dus één verklaring kunnen zijn voor dat feit. Of het werkelijk aparte veerassen zijn valt te betwijfelen; hoe en waar ze vandaan komen of ontstaan zijn weten zelfs de oudste boeren niet te vertellen; wel dat ze vroeger veel meer voorkwamen.

De aangetroffen exemplaren waren veelal goede, sterke gebruiksdieren en ook meestal fors gebouwd en hadden geen moeite in de betreffende veestapels "mee te komen". Vaal-gekleurde stieren werden thans bij de inventarisatie niet aangetroffen. Hietkamp Sr. te Kollumerzwaag vertelde er weleens één te hebben gebruikt, waarbij de kleur vrij sterk doorsloeg, ook bij zijn witruggen (hij had ook enkele vale witruggen lopen). Toch moet er zo nu en dan wel eens een vaal stierkalf worden geboren, maar het is waarschijnlijk dat men in het algemeen

die vale kleur niet door een vale stier zo uitgebreid in veestapels wil hebben "ingebracht"; het zijn er dan ook overal maar één of enkele exemplaren.

Bij de inventarisatie werd nog wel een 3-tal blauwe stieren aangetroffen, waarvan er 2 op hetzelfde bedrijf en wel bij een heel speciale liefhebber van de kleur-fokkerij.

Tabel 7. Inventarisatie van Blauwe en Vale Runderen

Naam en woonplaats van bekend-staande fokkers	BLAUWE RUNDEREN					VALE RUNDEREN					Andere aanwezige kleuren
	kalveren	pinken	koeien	fokstieren	bedrijfstotaal	kalveren	pinken	koeien	fokstieren	bedrijfstotaal	
Gebr. Barneveld-Westbroek	1	1	4		6					-	witrug
W. Brouwer-Westbroek	2	2	8		12					-	witrug
*C. Klever & Zn.-de Meern	2	2	7		11					-	witrug
J.J. Lodder-Papekop	1	1	1		3					-	witrug
*Fr. Bikker-Groot Ammers	1	1	4		6					-	witrug/lakenv.
*Gebr. Reitsma-Allingawier	1	1	4	2	8	1	3	4		8	witrug/lakenv.
S. & L. Hietkamp-Kollumerzwaag		1	3	1	5		1	1		2	witrug
Gebr. Schakel-Meerkerk		4	2		6		1			1	witrug/lakenv.
L. de Hoop-Bergum					-			1		1	witrug/lakenv.
*G. Krijnen-Den Horn					-	2	1	1		4	witrug/lakenv.
Totaal	8	13	33	3	57	3	6	7		16	

* bedrijven, waar melkcontrole verricht wordt

Deze aparte kleurtjes en dan op de eerste plaats blauw, kunnen afkomstig zijn van verre voorouders met wat ander fundament dan ons huidige F.H.- of M.R.IJ-vee, maar door het veelvuldig gebruik van stieren van vorengenoemde rassen bij de vale- en blauwe-koeien is de verwantschap daarmee steeds nauwer geworden en is de stelling van aparte rassen moeilijk hard te maken.

Wat wel vaststaat is het feit, dat door een steeds kleiner wordend aantal blauwe- en/of vale runderen op langere termijn men van zeldzaam veeslag kan "overstappen" op uitstervend veeslag.

Om deze kleurvariaties, in het bijzonder de vale kleur (muiskleur) voor de toekomst te bewaren, kan aan de volgende maatregelen worden gedacht.

- A. Het instellen van enkele conserveringsbedrijven, waar de fokkerij in stand wordt gehouden. Dit zou mogelijk gecombineerd kunnen worden met objecten in het kader van recreatie of natuurbeheer.
- B. Het invriezen van sperma van enkele stieren van beide kleurvariaties, zodat geïnteresseerden in de toekomst deze kleur zo nodig terug kunnen fokken.

1.7. Baggerbonten

Bij het inventariseren van het rundvee is gebleken, dat ook nog, als zeer goede gebruiksdieren bekend staan: de zgn. Baggerbonte koeien.

Ze kenmerken zich door bont in verschillende afmetingen met als kleur zwart (of rood) en wit. De poten zijn veelal gevlekt en de onderpoten zijn meestal zwart (of rood).

Volgens sommigen zou deze aftekening wijzen op de invloed van het Engelse Durham (Shorthorn) ras.

Hun aantal is niet groot en zal zo ongeveer liggen op dat der Blauwe runderen. Als zeer goede hoedanigheid wordt steeds melding gemaakt van de gehardheid tegen slechte weersomstandigheden. Ook de melkgift wordt geroemd terwijl voorts wordt beweerd, dat ze zeer gunstig inslachten.

Baggerbonten werden genoteerd op de navolgende bedrijven:

A.D. Kool te Benschop

Gehrs. Schakel te Meerkerk

H. v.d. Bruggen te Mijdrecht

D. Dorresteyn te Jaarsveld

Gebr. Reitsma te Allingawier

H. van Brien en te Sleenwijk

Gebr. Barneveld te Westbroek

C. van Zijl te Vinkeveen

Suurbier te Alkmaar.

De aantallen zijn niet precies genoteerd en er komen zowel zwart- als rood-baggerbonten voor.

Deze kleur-variatie te behouden zou toch zeer interessant zijn.

Als maatregelen om dit te bereiken zou weer gedacht kunnen worden aan het instellen van enkele conserveringsbedrijven en aan het invriezen van sperma van enkele stieren.

1.8. Brandrode runderen

De kleur-variantie "brand-rood", zoals men zeer donker-roodbonte runderen binnen het M.R.IJ-vee ten onrechte wel omschrijft, is het resultaat van selectie c.q. aanhouden daarvan door enkele liefhebbers, die speciaal daarvoor geporteerd zijn.

De dieren werden op een drietal bedrijven aangetroffen, te weten

W. Westhoff, Marledijk 2 te Wijhe met + 50 stuks

G.J. Westhoff, L 3 te Marle met + 45 stuks

J. Huurdeman, Nijkerkstr. 12 te Hoevelaken met + 25 stuks.

Bij nader onderzoek op deze bedrijven is gebleken, dat men doelbewust dat donkerrode vee heeft proberen te fokken en vast te houden uit het M.R.IJ-vee en dus kan er geen sprake zijn van een apart vee-ras of -slag; slechts van een kleur-variantie.

Nu het M.R.IJ-vee hoofdzakelijk wit gekleurd is, vallen die donkere exemplaren bijzonder op en landschappelijk gezien zou het erg jammer zijn als het M.R.IJ-vee alleen uit wit-bonte dieren zou gaan bestaan. Er is bovendien altijd vraag naar donkerrood vee en het wordt ook goed betaald, maar het wordt helaas steeds schaarser in ons land.

De echte M.R.IJ-fokkers hebben blijkbaar geen problemen met dat steeds witter worden van hun vee en doen ook geen pogingen dat donkerrood te behouden of terug te fokken, alhoewel van te witte dieren wel wordt beweerd dat ze een grotere gevoeligheid voor "zonnebrand" bezitten.

Volledigheidshalve dient te worden vermeld, dat de echte brandrode kleur (= zwart-rode kleur) met gepigmenteerde tong en neusspiegel zeer zeldzaam voorkomt. Op de 3 bezochte bedrijven zijn het er in totaal nog geen 10 stuks en om juist die unieke kleurvariantie te conserveren zal niet eenvoudig zijn.

Als te nemen maatregelen kan ook hier gedacht worden aan het instellen van een conserveringsbedrijf en aan het invriezen van sperma van enkele stieren.

2. Schapenrassen

2.1. Algemeen

De schapenhouderij is in Nederland de laatste jaren in belangrijkheid toegenomen. Momenteel is het aantal schapen circa 800.000 stuks.

In tabel 8 is de ontwikkeling vanaf 1964 weergegeven.

Tabel 8. Schapenhouderij in Nederland (mei-tellingen)

jaar	aantal schapen	aantal lammeren
1964	200.288	242.802
1969	258.181	296.807
1974	338.100	411.082

Bijna alle schapen in Nederland behoren tot het Texelse ras. In Nederland komen 10 provinciale Schapenstamboeken voor, die dit ras registreren, en welke overkoepeld worden door het Centraal Bureau voor de Schapenfokkerij in Nederland.

Tabel 9 geeft een indruk van het belang van het Texelse schaap in stamboekverband.

Tabel 9. Texelse schapenras in 1976

aantal leden + donateurs -	aantal gekeurde lammeren	aantal gekeurde ooien	aantal gekeurde rammen	
			voorlopig	definitief
3573	49.333	15.100	2636	967

Naast de Texelaar komen in Nederland nog bescheiden aantallen van andere rassen voor.

Dat zijn het Friese melkschaap, het Zeeuwse melkschaap, het Vlaamse schaap en het Zwartbles-schaap, welke alle gerekend kunnen worden tot de weideschapen.

Tot de heideschapen worden gerekend het Drentse Heideschaap, het Schonebeker schaap, het Veluwse schaap en het Kempische schaap.

De inventarisatie heeft zich op deze rassen gericht.

2.2. Weideschappen

2.2.1. Melkschappen

Hiertoe kunnen in Nederland gerekend worden het:

Fries Melkschaap

Zeeuws Melkschaap

Vlaams Schaap

Als men deze drie subpopulaties nader bezielt, dan zijn de verschillen in type, grootte en bouw vrij klein. Men zou kunnen stellen dat het één ras is. De kleine onderlinge verschillen kunnen zijn ontstaan door de eisen, die men er in een bepaald fokgebied aan stelde, en waarop dan geselecteerd werd. Daardoor is in Friesland een nogal uniform type ontstaan, terwijl in Zeeland veel meer variatie aanwezig is. Uitwisseling van fokmateriaal vindt af en toe plaats tussen de fokgebieden in Friesland en Zeeland en ook wel met Oost-Friesland. Wat aantal betreft is het Oostfriesse schaap verreweg het belangrijkste, er zijn er daar naar schatting nog ongeveer 26.000 dieren.

Het melkschaap is een groot, rank en statig schaap met fijn beenwerk. Het type is dat van een uitgesproken melkschaap met goed ontwikkeld uier.

De kop is groot, lang en smal met grote ogen, licht gebogen neus en rose neusspiegel (het Vlaamse schaap heeft vaak een wat minder rose neus). Het is ongehorend. Soms komen aan weerszijden van de hals zogenaamde bellen of klokjes voor. De oren zijn lang, rose, ongevlekt en staan iets naar boven en naar voren (het Vlaamse schaap heeft wel eens wat gestippelde oren).

De romp is lang, diep en betrekkelijk smal; het kruis vrij breed en enigszins afhangend, de uier is goed ontwikkeld, soms onvoldoende aangesloten, met naar beneden of iets opzij gerichte spenen.

De staart is lang en dun.

Kop, staart en onderbenen zijn onbewold; bij volwassen dieren zijn buik, uier of scrotum onbewold.

De wol is wat dradig en de vacht is niet geheel gesloten. De kleur is wit, de huid schijnt rose door en geeft de onbewolde delen een rose (uier) of gelig getint (kop) uiterlijk. (Het Vlaamse schaap heeft vaak een wat minder rose huid en is soms wat vossig aan de kop.)

Het beenwerk is fijn, de klauwen zijn blank.

Alle in Nederland voorkomende melkschapenrassen, alsmede het Oostfriesse

melkschaap, zijn te beschouwen als nakomelingen van de grote, vruchtbare polderschapen, die al eeuwen worden gehouden langs de vruchtbare Noordzeekust van Noord-Frankrijk tot Denemarken.

Bij alle melkschaaprasen staat de melkproduktie op de voorgrond. Deze vorm van schapenhouderij levert een aardige bijverdienste op in die gevallen, waar men de melk in schapekaas weet om te zetten. Hier en daar zijn er in ons land al aanzetten voor een meer economische schapenhouderij voor de schapekaasproduktie.

Gegevens over de melkproduktie zijn er in ons land nauwelijks. In totaal is in de loop der jaren van 48 lactaties de produktie vastgesteld. De opbrengst bedroeg gemiddeld 489 kg melk met 6,28 % vet en 5,17 % eiwit (dit bij 23 lijsten) in 220 dagen.

De goede vruchtbaarheid van de melkschapen is vanouds bekend. De lammeren worden geboren van februari tot mei en groeien door de goede melkproduktie van de moeder zeer goed. De lammerenproduktie in Zeeland in de periode van 1949 tot 1975 was bij 392 tweejarige en oudere oaien gemiddeld 2,50. Bij 104 éénjarigen was dat in dezelfde periode in doorsnee 1,80. Hieruit blijkt dat de lammeren op een leeftijd van 6-8 maanden al geslachtsrijp zijn en dan meestal een tweeling brengen. In 1974 was de gemiddelde worpgrootte bij de in het Friese melkschapenstamboek ingeschreven oaien (éénjarige en oudere) gemiddeld 2,10 lammeren.

De inventarisatie leverde de volgende gegevens op over de huidige stand van zaken bij de Nederlandse melkschapen.

1. In Friesland opereert het Fries Melkschapen Stamboek, dat al in 1908 is opgericht en dat thans ruim 100 leden telt. Er is een duidelijke toename te constateren, in 1969 bedroeg het ledental nog maar 22. Het aantal geregistreerde fokooien bedraagt circa 450. Het stamboek organiseert keuringen. Naast de geregistreerde dieren zijn er nog enkele koppels. Zo heeft "It Fryske Gea" te Olterterp momenteel 15 Friese melkschapen, welke niet in het stamboek staan ingeschreven.
2. In Zeeland registreert de Vereniging tot Verbetering van het Schapenras in Zeeland sinds 1950 ook melkschapen. Het aantal leden met melkschapen is vrij constant en bedraagt 12. Het aantal geregistreerde fokooien is circa 60 en volgens het secretariaat zijn er mogelijk nog ongeveer 130 melkschapen in Zeeland.

Dan is er nog een aantal kuddes op instituten, welke voor onderzoekdoeleinden worden gebruikt. Op deze instituten wordt een eigen registratie- en identificatiesysteem gevolgd.

3. Het Centraal Veevoeder Instituut "Schevichoven" te Leersum heeft circa 125 melkschappen van zowel Zeeuwse (overwegend) als Friese afstamming. Ze worden gebruikt als grootmoederras in een driewegkruising met Suffolk en Texelaar.
4. Het Instituut voor Zoötechniek van de Veterinaire Faculteit te Utrecht heeft circa 50 melkschappen van zowel Zeeuwse (overwegend) als Friese afstamming. Ze worden gebruikt in een kruisingsproef met Texelaars, waarbij tevens geboorteproblemen worden bestudeerd.
5. De Vakgroep Veefokkerij van de Landbouwhogeschool te Wageningen heeft op het proefbedrijf de "Minderhoudhoeve" in Swifterband een kudde Vlaamse schappen, thans bestaande uit circa 80 fokooien en 13 rammen. Ze zijn oorspronkelijk aangekocht in de buurt van Achtmaal (N.Br.) en ze worden vanwege hun vruchtbaarheid aan de moederkant gebruikt in een kruisingsprogramma met het Texelse schaap. Enkele gegevens over de worpgrootte zijn:

1-j. ooien	2,06	lammeren
2-j. ooien	2,68	"
oudere ooien	3,08	"

Over de naamgeving van dit schaap (Vlaams, Zeeuws of Belgisch) bestaat nog geen eenstemmigheid.

In totaal kan het aantal melkschappen in Nederland op circa 1000 gesteld worden, waarvan ongeveer 800 geregistreerd zijn door stamboeken of veeteeltkundige instituten. Daarbij moet bedacht worden dat ongeveer 300 fokooien aan onderzoekinstituten toebehoren. (Het Instituut voor Parasitologie te Utrecht heeft circa 50 fokooien, welke in het Fries melkschappen stamboek ingeschreven zijn!). Het is denkbaar dat een (groot) deel van deze 300 dieren na enige jaren worden afgevoerd als de proeven afgesloten zijn.

De melkschappen worden niet direct met uitsterven bedreigd, de laatste jaren neemt de belangstelling ervoor toe, vooral omdat ze vanwege hun vruchtbaarheid een belangrijke rol spelen in een aantal kruisingsprogramma's, niet alleen in ons land, doch ook in Frankrijk en Italië, waar men tracht de melkproduktie van de daar aanwezige ooien met behulp van het melkschaap te verbeteren.

Met name in Oost-Friesland is nog een vrij groot reservoir van melkschapen. Daarbij dient opgemerkt te worden dat het Oostfriesse melkschaap soms wat zwaarder is dan het Nederlandse en dat het melkschaap er ook veelvuldig in de vleesrichting gefokt is.

Aangezien de melkschapen in de eerste plaats worden gehouden voor de melk als grondstof voor de kaasbereiding zouden de stamboeken moeten trachten te komen tot een melkproduktiecontrole (op plas en gehaltes) in het belang van een doelgerichte fokkerij. Dit is vooral van belang voor de selectie van moeders van fokrammen. Bij export zijn cijfers omtrent melkproduktie ook de eerstgevraagde gegevens.

De stamboeken moeten, vanwege de toch vrij beperkte populatie, ook beducht zijn voor inteelt, welke vaak schadelijke gevolgen heeft voor de vruchtbaarheid, een eigenschap waarom het melkschaap juist geroemd wordt. In dit verband is het van belang jaarlijks voldoende fokrammen goed te keuren en in te zetten. De bestaande stamboeken dienen aangemoedigd te worden de niet-stamboekfokkers van het nut van registratie te overtuigen. Vooral in de provincie Zeeland is het zaak de animo te stimuleren.

De stamboeken moeten bij de registratie en selectie vooral strenge eisen proberen te stellen aan vruchtbaarheid, uivorm en speenplaatsing, beenwerk en klauwen.

Door middel van fokdagen kan wellicht de interesse nog verder aangewakkerd worden. Het beschikbaar stellen van prijzen op fokdagen en voor goede gewaarmerkte produktielijsten kan mogelijk een extra stimulans voor de fokkerij betekenen.

2.2.2. Zwartblesschappen

Het Zwartblesschaap kenmerkt zich door zijn bruin-zwarte kleur en zijn typische witte bles op de kop. Deze bles verbreedt zich naar de kruin en de bek, soms is de onderkaak wit, soms loopt het wit uit tot in de hals (witte bef). Verder is de onderhelft van de benen en de onderste helft van de staart wit. De staart loopt tot de hak en is bewold.

Het Zwartblesschaap is hoornloos en staat wat zijn bouw betreft in tussen de Texelaar en het Melkschaap. Het is wat smaller en armer gespierd dan de Texelaar, staat wat hoger op de benen en de wol is wat grover. De uier is goed ontwikkeld en de vruchtbaarheid is iets hoger dan van de Texelaar.

Het is nog niet duidelijk of het blesschaap als een apart ras beschouwd moet worden. Men dient te bedenken dat de aftekeningen van het Zwartblesschaap bij verschillende rassen mogelijk zijn, afhankelijk van het voorkomen van de genetische factoren, die de aftekening bepalen.

De belangrijkste fokkers in Nederland zijn geïnterviewd en in tabel 10 opgenomen.

Tabel 10. Inventarisatie Zwartblesschappen

Naam fokker	aantal fokrammen '77/'78	aantal fokooien '77/'78
R.K. Seinstra-Oudkerk	3	35
N. Wildeboer-Jelsum (v.d.Burg)	2	55
A. Oosterbaan-Tzummarum	3	30
G. Wennemars-Dalfsen	1	10
J. Velthuis-Lochem	3	50
B. Dijkstra-Rauwerd	1	25
Totaal	13	205

Daarnaast komen nog meer fokkers voor, met meestal geringere aantallen. Gerekend mag worden, dat er in Nederland toch wel minstens 500 fokooien zijn waarvan mogelijk ongeveer 250 van goed gehalte voor zuivere fokkerij.

Bij de inventarisatie-bezoeken aan de Zwartbles-fokkers bleek onder hen

weinig overeenstemming te bestaan aangaande de ras-eigenschappen, die dit schaap zouden moeten kenmerken. Daar de heer Seinstra al meer dan 30 jaar Zwartblessen fokt en dus wel als de nestor kan worden beschouwd, kan zijn mening als belangrijk worden vermeld, temeer nog daar fokkers als Wennemars en Velthuis hun start maakten met zijn fokprodukten. De Zwartblessen waren reeds bij de vader van de heer Seinstra op dat bedrijf aanwezig, zij het in kleiner aantal en bij de uitbouw is er regelmatig een zekere uitwisseling geweest tussen hem en de heer V.d. Burg (thans Wildeboer).

Dat de heer Seinstra zijn Zwartbles een VERBETERDE SCHOONEBEKER noemt, wekt in eerste instantie wat twijfels op. Uit een gesprek met de Oud-Rijks-archivaris van Drenthe, de heer Werkman te Assen, bleek dat rond de eeuwwisseling de meeste lammeren uit Schoonebeek door Friese kooplieden werden opgekocht voor de bekende markt te Norg en via een vaste route over Wezup (overnachting café Perkaan) naar die plaats te voet werden gedreven. In Norg werden deze lammeren doorverkocht aan Friese boeren (uit Noordelijk Friesland), die met hun goede graslanden een snelle groei konden verwachten. Onder die Schoonebekers waren nogal wat Zwartblessen (nu ook nog in de Schoonebeker kudde) en volgens de heer Seinstra is, door strenge selectie binnen het ras, het thans bekende Zwartbles-schaap ontstaan. Daar hij speciaal de gespierdheid, de wolkwaliteit, de vruchtbaarheid en daarbij zijn geliefde aftekening zeer streng in zijn selectie betrok, is het hem gelukt een uniforme schapenstapel op te bouwen. De opgerichte hoofdhouwing, de opgebogen neuslijn en het gemakkelijk werpen zijn eigenschappen, die ook nog in de huidige Schoonebeker te vinden zijn.

Het verschil van inzicht inzake de gewenste raseigenschappen blijkt onder meer uit het feit, dat de heer Velthuis nog wel vasthoudt aan wat draderige wol en smalle staart, terwijl de heer Wennemars daarentegen een lange en bewolde staart prefereert. De heer Seinstra heeft juist geselecteerd tegen draderige wol. Ook maken de heren Velthuis, Wennemars en Dijkstra melding van wat Texels bloed, langere of kortere tijd terug in hun koppels gebruikt; de heer Seinstra ontkent elk gebruik van ander bloed, noch Texels noch Melkschaap heeft hij ooit op zijn bedrijf gehad of gebruikt.

Het geheel overziende mag worden gesteld, dat de kwaliteits-volgorde is: Seinstra-Wildeboer-Wennemars-Velthuis-Dijkstra (de schapen van de heer Oosterbaan konden helaas niet worden bezichtigd). Volledigheidshalve zij nog vermeld, dat de fokkerij van de heer Oosterbaan nog betrekkelijk jong is

(van de zeventiger jaren) en dat hij via via ook een ram van Seinstra gebruikt. Ook het fokken van het Texelse schaap heeft zijn belangstelling.

Als goede eigenschap van het Zwartblesschaap wordt algemeen zijn vruchtbaarheid naar voren gebracht. Het aantal groot gebrachte lammeren ligt volgens de fokkers tussen de 2 en 3. Het Zwartblesschaap werpt volgens de fokkers gemakkelijk. Ook de eenvoudige klauwverzorging wordt als een pluspunt genoemd.

Verder wordt de zwarte wol steeds meer gevraagd en deze is aanmerkelijk duurder dan de witte wol. De handel in goede Zwartbles-fokrammen is dan ook zeer lucratief. Zo ziet men thans ook in vele koppels witte schapen een Zwartbles-ram met het oog op die wolproduktie; de F1 is daarbij echter een gewone gebruikskruising en verder niet nuttig voor de fokkerij van Zwartblessen. In de eerste generatie valt die bles zelfs geheel weg en het is verre van eenvoudig om die gewenste witte aftekening er weer "op te krijgen", zelfs bij regelmatig gebruik van een Zwartbles-ram gaan daar nog enkele generaties overheen en daarna komen er nog vele tegenvallers. Dit speelt dus ook in koppels met Texels bloed en bovendien blijft de wat gedrongen houding van de hals bij de Texelaar lang zichtbaar in tegenstelling tot de opgeheven hals-houding van de zuivere Zwartbles.

Er bestaat geen stamboek voor het Zwartblesschaap en er vindt dan ook geen fokkerij volgens vaste lijnen plaats. Enkele fokkers houden een eenvoudige eigen registratie bij of doen het uit het hoofd. In het algemeen probeert men inteelt zoveel mogelijk te vermijden.

Gezien het aanwezige reservoir van fokdieren en gezien de goede eigenschappen van het Zwartblesschaap lijkt het gewenst om te trachten tot een geregistreerde fokkerij te komen.

Allereerst is het dan noodzakelijk om het eens te worden over een - ruime - rasomschrijving van het Nederlands Zwartblesschaap. De registratie moet gepaard gaan met het verzamelen van produktiegegevens en met een selectie op gewenste eigenschappen. Het houden van fokdagen en keuringen kan daarbij stimulerend werken. Onderzocht moet worden of voor deze wenselijk geachte maatregelen met de bestaande schapenstamboeken kan worden samengewerkt.

2.3. Heideschappen

Economische situatie

Het aantal heideschappen is in de loop van deze eeuw zeer sterk teruggelopen respectievelijk tot 1 à 1½ % van het aantal van rond 1900, zoals uit onderstaande tabel 11 blijkt.

Tabel 11 Verloop aantal heideschappen in Nederland

Provincie	1899	1910	1920	1940	1977
Drenthe	100.000	54.000	30.000	17.000	1.000
Overijssel	24.000	15.000	10.000	?	300
Gelderland	21.000	10.000	3.000	?	1.000
Noord-Brabant	35.000	19.000	11.500	?	500
Limburg	25.000	7.000	4.500	?	200
Totalen	205.000	115.000	59.000	?	3.000

Het houden van deze schappen voor de mest is niet meer nodig. En door de zeer matige wol- en vleesproduktie-eigenschappen is de hele economische basis weggevallen. Een functie die ze altijd al hadden is evenwel bewaard gebleven, namelijk het in stand houden van de heidevegetatie. Daarnaast hebben ze heden ten dage een belangrijke recreatieve functie. Van de ongeveer 25 bezochte kuddes blijken verscheidene door gemeenten voor recreatieve doeleinden in stand gehouden te worden. Daarnaast zijn Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en andere instellingen bezig kuddes op te bouwen voor beheer van natuurterreinen en recreatieve doeleinden. Tot slot zijn er enkele particulieren, die een meer of minder grote kudde hebben (broodherders). Zij die ervan moeten bestaan kunnen dit niet zonder subsidie. Om de inkomsten uit wol en vlees te verhogen kruisen ze soms met rammen van specifieke vleesrassen of rammen van bleschappen. Het exploitatietekort bij kuddes van gemeenten en stichtingen drukt meestal zwaar op de respectievelijke begrotingen. Sommige gemeenten hebben hiervoor door gebruik te maken van de sociale wetgeving een goede oplossing gevonden.

Rassen

De heideschappen-rassen kunnen ingedeeld worden in twee groepen: het Kleine en het Grote Heideschaap.

Hieronder volgt een rasbeschrijving, welke is opgesteld op grond van gegevens uit de literatuur (Numan, Blink, Kroon, Kroes, Van Leeuwen), gesprekken met herders en schapenfokkers en de waarnemingen tijdens de inventarisatie.

A. Klein Heideschaap

Hiertoe rekent men het Drentse Heideschaap, waarvan het zgn. oud-Drentse type nog maar zeer sporadisch voorkomt in de populatie van de geïnterpreteerde Drentse heide-schapen. Hoofdzakelijk treft men het zgn. nieuw-Drentse type aan, waarvan er nog ruim duizend voorkomen in kudde-verband of bij particulieren en dan verspreid over het gehele land!

Het Drents Heide-schaap is het enige gehoornde ras in ons land. De rammen dragen prachtige spiraal-horens en de oaien horentjes of stikjes. Het profiel van de kop is wat opgebogen en de beharing van de kop is glimmend. De vacht is grof en harig met fijne onderwol; als kleuren komen voor zowel bruin, vos als zwart en in diverse vermenging, maar zelden geheel wit. De kop is meestal licht-gekleurd, soms gebrild en ook weleens een bles vertonend. In de nek komt meestal een donkere vlek voor die een enkele maal uitloopt tot een donkere slab voor aan de borst. De staart is lang en dik-bewold.

Het zeer zeldzame zgn. oud-Drentse type heeft hierop als specifieke afwijking een rechte profiellijn, een matte beharing van de kop en een kuifje tussen de horens. Bovendien is de spiraal-vorming van de rammen-horens wijder dan bij het nieuw-Drentse type, terwijl blesjes daaronder niet bekend zijn.

B. Groot Heideschaap

Hieronder vallen de Schoonebeker, het Veluwse en Kempische schaap.

Het Schoonebeker schaap is ongehoornd, iets groter en forser van formaat en heeft een meer opgebogen profiellijn dan het Drentse. De vacht is iets minder harig; de kleur-variatie ook bruin, vos en zwart en in diverse vermenging en ook zelden wit. De kop is meestal grof-gekleurd en ook de poten. Soms komt een halsvlek voor en als overgebleven invloed van de Bentheimer vaak wangschilden. (De Schoonebeker wordt ook wel als produkt genoemd van Drent x Bentheimer). De staart is lang en bewold.

Het Veluwse Heideschaap is ook ongehoornd, middelgroot met lange rug en wat hoogbenig. De kop is opgebogen met een hoog voorhoofd en mat-glanzende beharing. Rose (lichte) neusspiegel. De vacht is weer iets minder harig dan van

Schoonebeker, de buik veelal kalig. De kleur hoofdzakelijk wit, waarbij aan de kop wel donkere stipjes of schildjes rond de ogen voorkomen en ook wel lichtgevlekte poten. De staart is lang en bewold.

Het Kempische Heideschaap is eveneens ongehoornd en ook middelgroot; heeft lange rug; is hoogbenig en heeft een wat statige verschijning. De kop is opgebogen en vrij lang. De vacht is van redelijke kwaliteit; de buik kaal en soms ook de keelgang. De kleur is hoofdzakelijk wit en soms wat vossig gespikkeld rond de ogen. De neusspiegel is minder rose dan bij het Veluwse en de kopbeharing is glimmend. De wol komt tot net bij de oren. De staart is middel-lang en lichtbewold.

Limburgse Heideschaap. In Zuid-Limburg pretendeert men nog het Limburgse Heideschaap te hebben. Als dat zo zou zijn, dan is het aantal slechts een 50-tal. Het werkelijke bestaan ervan kon niet duidelijk getoond worden, daar van enige uniformiteit in verschijningsvorm niet kon worden gesproken. Ook had men met het zgn. terugkruisen gedurende zo'n 20 jaar nog steeds geen ras-typische koppel kunnen formeren. Een type-omschrijving was niet voorhanden. De ook in dit verband genoemde rasnamen als Maas-schaap, Mergelland-schaap en Kalk-schaap waren niet bekend bij de bezochte fokkers in Limburg en daaraan kon dus geen "houvast" verkregen worden.

Inventarisatie

In tabel 12 is een cijfermatig overzicht gegeven van de geïnventariseerde kuddes, met de aantallen per ras.

Tabel 12 Inventarisatie Heideschappen oktober/november 1977 naar provincie.

Plaats	Eigenaar	Herder	Mn	Vrl	Drents	Schoonb	Veluw	Kemp	niet ras typ.
Odoorn	Staatsbosbeheer	----	5	65	70				
Exloo	Gem. Odoorn	Eding	6	130	90	40			6
Oosterhesselen	Natuurmonumenten	----	3	62	65				
Bargerveen	Staatsbosbeheer	Coonen	9	94	33	70			
Westerbork	Gemeente	Noordhuis	3	125		128			
Orvelte	Gem. Westerbork	----	1	35	1	20			15
Wapserveld	Natuurmonumenten	----	5	80	85				
Ruinen	Drents Landschap	Mos	8	300	250				58
Fluitenberg	A.J. Wenneker	----	1	29	30				
Sub-totaal Drente ± 1000			41	920	624	258	-	-	79
Haarlerberg	Staatsbosbeheer	Schuurs	2	55			50		7
Nijverdal	K. Vrieling	Vrieling	3	150		75	50		28
Sub-totaal Overijssel ± 300			5	205	-	75	100	-	35
Epe-Heerde	Schaapsk.Epe-Heerde	Niesing	1	90			55		36
Elspeet	C. Mouw	Mouw	2	140		5	10		125
Hoog-Buurlo	Schaapsk.H.Buurlo	De Jong	5	130	30		30		75
Deelerwoud	Natuurmonumenten	----	16	137	153				
Hoenderloo	W. Pelletier	----	2	25	27				
Rheden	Rhedese Schaapsk.	Reinders	2	96			75		23
Ede	Edese Schaapsk.	v.d. Brandhof	5	140			135		10
Loenen	J.A.R. Mojel	Mojel	2	150					150
Sub-totaal Gelderland ± 1000			31	908	210	5	305	-	419
Leersum	Rijksinst.Nat.beh.	----	5	15	15			5	
Sub-totaal Utrecht ± 20			5	15	15	-	-	5	-
Heeze	Kemp. Heideschaap	Ooms	5	300				155	150
Oirschot	Mevr. van Welsenens	----	8	60	68				
Oisterwijk	M.A.F.N. Roosen	----	4	12	16				
Tilburg	Mevr. van Nunen	----	3	32	30	5			
Sub-totaal Noord-Brabant ± 500			20	404	114	5	-	155	150
Geysteren	J.M. van Suzanten	----	1	11				12	
Heerlerheide	J. Arends	Arends	3	125		100			28
Houthem-Valkenburg	Staatsbosbeheer	----	1	10					*11
Houthem-Valkenburg	Claessens	----	1	24					*25
Houthem-Margraten	Mevr.Hilligers	----	2	18					*20
Mook	Natuurmonumenten	----	4	21	25				
*zou Limburgs-schaap zijn	Sub-totaal Limburg ± 250		12	209	25	100	-	12	84
Totaal voor Nederland ± 3000			114	2661	988	443	405	172	767

Als men deze tabel overziet, dan blijkt uit de laatste kolom dat niet alle kuddes raszuiver worden gehouden. Dit is vaak een gevolg van de fokkerij-inzichten van de eigenaar-herder of de stichtingsbeheerder en niet te verwaarlozen daarbij de fok-adviezen van de schapenhandelaar, die bovenal de economische kant van de zaak voor de schapenfokker voorgeeft te behartigen (daarbij zijn eigen voordeel niet uit het oog verliezend). Doordat er in verschillende kuddes gekruist is en wordt met andere heideschaaprassen en vleesrassen, komen er in deze kuddes altijd wel twijfelgevallen voor, die niet nader te definiëren zijn. (Ook mendelt zo nu en dan weleens een zwart schaap uit en zulks is normaal volgens de fokkers). Bij het gebruik van echte vlees-rammen verraadt dit bloed zich duidelijk door de grovere kop, de zwaardere en kortere hals en de grovere poten. Is er wat melkschapen-bloed in het spel, dan is dat veelal weer te zien aan de wat kortere en minder bewolde staart. Ook een betere wol-kwaliteit wijst op vreemde inmenging. In een enkel geval was er sprake van doelbewuste kruising om de inteelt-depressie te boven te komen. Het aantal lammeren per ooi is doorgaans één; door betere voeding is de lammerproduktie aanzienlijk te verhogen. De herders hebben echter graag één flink lam, dat vrij direct al weer met de kudde mee kan uittrekken; de raster-fokkers zien gaarne een wat hoger geboorte-getal in de vorm van twee wat kleinere lammeren, die het ook wel redden doordat de loopafstanden niet zo groot zijn en de dieren daartoe ook niet zo gedwongen worden zoals bij de kuddes met herder, terwijl de ooiën zich ook wat vrijer en ruimer kunnen bewegen met hun kroost.

Bijzonderheden geïnventariseerde kuddes (zie tabel 12)

Een meer gedetailleerde beschrijving van de geïnventariseerde kuddes volgt hierna, waarbij tevens aandacht geschonken wordt aan specifieke adviezen voor de betreffende kuddes.

Odoorn. Van Staatsbosbeheer. Lopen in zeer doelmatig raster in vrije wildbaan. Goed doordacht project. Is nog maar op halve sterkte. Zuivere fokkerij van Drentse Heide-schapen. Uniforme koppel in prima conditie. Iets te weinig kleurvariatie.

Fokadvies: door juiste keuze van rammen kleurvariatie trachten uit te breiden.

Verzoek: zouden gaarne van Stichting selectie- en fokadviezen ontvangen.

Exloo. Van Gemeente Odoorn. Lopen in kuddeverband met herder. Showkudde voor V.V.V. Te kleine kooi. Was oorspronkelijk Schoonebeker-kudde van vorige herder, die erg gesteld was op dat ras. Laatste 15 jaren veel Schoonebekers omgewisseld

voor Drentse Heide-schapen (o.a. vanuit opgeheven kudde van de Crailose heide). Nu mengkudde van beide rassen. De kleur vos is wat schaars, vandaar aanschaf van vossekop-ram uit Ruinen.

Advies: kiezen welk ras men wil houden, anders eigen weg maar laten gaan, daar mengkudde toch eigenlijk niet interessant is gezien vanuit de doelstelling van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen.

Oosterhesselen. Van Natuurmonumenten. In goed raster in vrije wildbaan. Goed geleid project. Zuivere fokkerij van Drentse Heide-schapen. Kleur-variantie wat eenzijdig donkergekleurd met wat weinig vlekken, brillen en blesjes.

Fokadvies: door groter aantal rammer meer kleurvariantie en bredere fokbasis.

Verzoek: zouden gaarne van Stichting selectie- en fokadviezen ontvangen.

Bargerveen. Van Staatsbosbeheer. Lopen gedeeltelijk in raster en ook in kuddeverband met een herder. Nieuw opgezet project met de rassen Drents Heideschaap en Schoonebekers. Is nog maar op 1/4 van de geplande sterkte. Een gezonde kudde met veel kleur (Schoonebekers uit kudde Westerbork). Jong materiaal.

Fokadvies: daar kudde in opbouw is, is het zaak het aan te kopen materiaal uit goede kuddes aan te schaffen en in de dektijd de 2 rassen afzonderlijk te houden ter bevordering van zuivere teelt.

Verzoek: zouden gaarne van Stichting selectie- en fokadviezen krijgen.

Westerbork. Van de Gemeente. Lopen in kuddeverband met herder. Showkudde voor V.V.V. nieuwe kooi aanbesteed. Zeer unieke en zeldzame koppel Schoonebekers.

Forse en uniforme kudde. Van gemeentewege wil men met Drents bloed trachten er "horens op te krijgen" om subsidie van G.S. niet te missen. Het lijkt nuttig de ontwikkeling alhier nauwlettend in de gaten te houden en trachten te voorkomen dat deze laatste kudde Schoonebekers wordt weggekruist.

Fokadvies: aantal rammen flink uitbreiden voor bredere fokbasis, wat hier zeer belangrijk is, omdat men eigenlijk al geen mogelijkheid meer heeft tot roulering van rammen met andere kuddes.

Orvelte. Van Gemeente Westerbork; in raster. Kruisingsproject van Schoonebekers (uit de Westerborkse kudde) met Drentse rammen.

Advies: keuze maken welk ras men wil houden of anders eigen weg maar laten gaan (daar er in de Raad van Westerbork altijd wel leden zullen blijven vasthouden aan een "hoorn-schaapje" en zij dan hier hun ideeën kunnen uitleven en t.z.t. zullen bemerken dat hun kruisingsprodukten $\pm$ f 25,-- minder opbrengen per lam of ooi dan de echte Schoonebekers uit de Westerborkse kudde).

Wapserveld. Van Natuurmonumenten. In raster, in vrije wildbaan. Goed geleid project. Zuivere fokkerij van Drentse Heide-schapen. Evenals te Oosterhesselen wat te eenzijdige kleurvariantie met wat weinig vospatroon.

Fokadvies: wat meer rammen en met meer voskleur; ook gunstig voor bredere fokbasis.

Verzoek: Zouden gaarne van de Stichting selectie- en fokadviezen krijgen.

Ruinen. Van Stichting Drents Landschap. Lopen in kuddeverband met herder; echte heidekudde; zeer bekende showkudde voor V.V.V. Kooi aan de kleine kant. Redelijke fokkerij van Drentse Heide-schapen. Conditie voldoende. Vrij veel ooien met doppen.

Fokadvies: meer gericht fokbeleid invoeren met inzet van betere (en meer) rammen en wat meer bloedverversing door middel van roulering met de fokrammen uit andere kuddes van hetzelfde ras.

Fluittenberg. Van de heer A.J. Wenneker aldaar. Lopen in enkele schrale weide-percelen. Worden zeer goed opgepast door (invalide) eigenaar. Leuke en kleurige koppel Drentse heide-schapen. Hier en daar wat oud-Drentse kenmerken.

Verzoek: zag zo mogelijk gaarne wat bemiddeling van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen bij de afzet van zijn overschotten (is er soms een meer gecoördineerde afzet van heide-schapen te verwezenlijken?).

Haarlerberg. Van Staatsbosbeheer. Lopen in kuddeverband met herder. Dit jaar gestart als nieuw project. Nieuwe en modern ingerichte kooi. Prima opgezet project in opbouw en nog niet op halve sterkte. Streven fokkerij na van zuivere Veluwe heide-schapen. Aankoop-start vrij goed. Prima fokadministratie.

Fokadvies: goed doordachte aankoop van de nog benodigde fokooien en trachten wat meer rammen aan te kopen en dan uit verschillende goede kuddes met Veluwe heide-schapen om zodoende op brede fokbasis te kunnen starten.

Verzoek: zouden gaarne van de Stichting selectie- en fokadviezen ontvangen (staan ook open voor eventueel wetenschappelijk onderzoek in dit kader).

Wierdense Veld (Nijverdal). Van de heer B.J. Vrieling te Nijverdal. Lopen in kuddeverband met herder-eigenaar; bekende schaapskudde. Nu in te kleine kooi, maar krijgt nieuwe kooi uit het Natuurfonds (volgens de krant). Mengkudde van Schoonebeker en Veluws heide-schaap en nog wel meer "vreemd bloed" voor betere vlees- en wolproductie.

Advies: voelt als particulier herder niets voor opgelegd fokbeleid en daar de kudde nogal gemengd is, is vrijlaten mogelijk de juiste weg.

Epe-Heerde. Van Stichting Schaapskudde. Lopen in kuddeverband met herder.

Bekende showkudde voor V.V.V. Goede kooi en nieuwe voeropslag. Voor $\pm 2/3$ is de kudde Veluwe heide-schapen met mooie witte koppen met verder wat vissig-Drents erbij, dat men er door te lichte nafok zelf al uitselecteert, evenals de tweelingen. Een toch wel gericht fokbeleid en zijn zeker voor rede vatbaar.

Fokadvies: aanmerkelijk meer rammen benutten voor bredere basis en zo mogelijk uit de diverse goede kuddes met Veluwe heide-schapen.

Elspeet. Van de heer C. Mouw aldaar. Lopen in kuddeverband met herder-eigenaar. Bekende showkudde V.V.V. Goede kooi. Mengkudde van waarschijnlijk Veluws maal Duitse of Engelse zwartkoprammen enwerkt nog steeds met "vleesrammen (welke niet getoond werden) zo aan de lammeren te zien. Uniforme kudde gekruiste ooien met donkere koppen en poten, waaronder maar enkele vlekkippen. Klein percentage Schoonebekers (Westerbork) en wat witte Veluwse (Ede).

Advies: wil als particulier herder absoluut niets weten van inmenging in "zijn" zaken en daar hier toch geen bepaald ras meer is, is vrijlaten mogelijk het beste.

Hoog-Buurlo. Van Stichting Schaapskudde. Lopen in kuddeverband met herder. 3 jaar geleden gestart. Zeer heterogene samenstelling, daar aangeschaft is uit meerdere kuddes en ook meerdere rassen. Kooi niet te groot. Conditie redelijk. Herder (journalist).

Fokadvies: dringend keuze maken welke fokrichting men in wil en daarop het fok-beleid afstemmen door middel van fokzuivere rammen; daarna door strenge selectie uit de puree zien te komen.

Verzoek: staat open voor fok- en selectieadviezen van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen en zou een gecoördineerde afzet van schapen en aankoop van voeder-middelen toejuichen, alsook betere contacten tussen de kuddes onderling.

Deelerwoud. Van Natuurmonumenten. Lopen in raster in 700 ha. vrije wildbaan. Wat moeilijk te overzien project. Zuivere fokkerij van Drentse heide-schapen met vrij veel kleurvariatie. Veel last van grof wild en zwervende honden.

Fokadvies: strenge selectie op gezonde en sterke dieren, daar "achterblijvers" hier weinig overlevingskansen hebben.

Hoenderloo. Van de heer W. Pelletier aldaar. Lopen in raster in 400 ha. vrije wildbaan. Uitgeselecteerde koppel uit de grote kudde Drente heide-schapen van het vroegere gehele Deelerwoud (zie hierboven). Eigenaar selecteert streng op kleur en wil uitsluitend vossekoppen met slab voor de borst. Deze vakman wil op zijn kudde een "eigen stempel" drukken, puur uit liefhebberij. Gezonde koppel met prachtige horens. Heeft als veebezetting voorts nog damherten, Hereford-runderen en ook de Welsh-ponies krijgen af en toe de vrijheid.

Advies: eigenaar is bereid tot alle mogelijke medewerking aan de Stichting en is ook wat internationaal georiënteerd in de schapenwereld.

Rheden. Van Stichting Schaapskudde. Lopen in kuddeverband met herder op de Posbank. Zeer bekende showkudde voor V.V.V. Redelijk zuivere kudde Veluwse heide-schapen met ongeveer 1/4 ooien met wat ander bloed. Veel "gescharrel" met herders. Willen naar uniforme kudde witte Veluwse heide-schapen toe.

Fokadvies: zouden voor hun doel aanzienlijk meer rammen moeten houden om de

fokkerijbasis breder te krijgen en sneller "het kwart" vreemde bloed eruit te kunnen selecteren.

Advies: zullen adviezen van de Stichting zeker ter harte nemen.

Ede. Van Stichting Schaapskudde. Lopen in kuddeverband met herder op de Ginkelse heide. Zeer bekende showkudde voor V.V.V. Vrij zuivere fokkerij van Veluwse heide-schapen. Een klein beetje Leineschaf-bloed 2 jaren geleden ingehaald uit Duitsland, dat als "opfrisser" was bedoeld met betrekking tot de wol- en vleesgroei. Zouden op de ter beschikking staande oppervlakte van 1000 ha. nog graag een kudde met herder en kooi exploiteren, maar hoe?

Fokadvies: meer rammen gebruiken voor bredere fokbasis en om daarmee het Leineschaf-bloed, phenotypisch gezien, weer wat "onder te dekken".

Verzoek: ook de beheerder van de Edese Schaapskudde stelt fok- en selectieadviezen van de Stichting op prijs.

Loenen. Van de heer J.A.R. Mojel aldaar. Lopen in kuddeverband met herder-eigenaar. Bekende schaapskudde voor V.V.V. Echte "brood-kudde", dus zeer gemengd.

Advies: gelijk aan Elspeet, dus vrijlaten.

Leersum. Van Rijks Instituut Natuurbeheer. Lopen in rasters in de diverse natuurgebieden zoals: Broekhuizen, Peppelenk, Leersumse Veld en Mariapeel (N.Br.).

Op de 3 eerstgenoemde plaatsen Drentse Heide-schapen en 5 Kempische in de Mariapeel. Fokkerij en houderij in het kader van natuurbeheer.

Advies: Rijksinstelling, die mogelijk zelf deskundigen op dit gebied heeft.

Heeze. Van Stichting Kempisch Heideschaap. Lopen in kuddeverband met herder op de Stabrechtse heide, groot 1500 ha. Goede schaapskooi. Vakkundige leiding.

Bedoeling is een kudde Kempische heide-schapen te formeren, doch door nogal heterogene start met heterozygote fokdieren is men nu ongeveer halverwege.

In de andere helft ziet men nog resten van Drents, Veluws en Texels bloed.

Fokadvies: een uitgeselecteerde fokgroep van een honderd oaien, die het meest

"Kempisch" zijn, geheel gescheiden houden met rastypische rammen in voldoende

aantal, zodat de fokbasis aanmerkelijk breder kan worden. Door eveneens zeer

typische rammen te gebruiken bij het overige gedeelte van de kudde kan men door

streng selectie de "goedgekeurden" laten overgaan naar de zuivere kudde. Wel-

licht is het wenselijk om selectie op lammerproduktie en groei eerst minder

te benadrukken om zo sneller het Kempisch type naar voren te kunnen halen.

Alles te overleggen.

Verzoek: zo mogelijk gaarne foktechnische adviezen vanuit de Stichting.

Oirschot. Van familie Van Welsen aldaar. Verblijven in te klein raster op 3 ha.

bossage. Ver ingeteelde koppel Drentse heide-schapen. Worden zomer en winter

bijgevoerd en dus wat onnatuurlijk gehouden. Veel hoorn-breuk (door te weinig

ruimte en mogelijk ook door te nauwe inteelt) en matig beenwerk; matige conditie.

Fokadvies: minstens 2/3 uitselecteren en daarna fris bloed door middel van rammen uit andere goede kuddes Drentse Heide-schapen inbrengen. Op sentimentele gronden zal zulks wel niet worden opgevolgd.

Oisterwijk. Van de heer M. Roosen aldaar. Lopen op ruim 2 ha. weiland en bossage in raster. Goede koppel Drentse heide-schapen met veelkleurige vlek-koppen. Schapen in goede conditie op dit biologisch dynamisch bedrijf. Moeten grasland in orde. houden voor de 5 IJslandse ponies van dit rij-centrum.

Fokadvies: voor bloedverversing meer ruilen met rammen uit andere Drentse kuddes.

Tilburg. Van Mevrouw Van Nunen aldaar. Lopen in raster op $\pm$ 5 ha. vrij goed weiland tussen 10-15 IJslandse fokponies. Taak het omkruidvrij houden van het land. Vrij goede koppel fokschaapjes. Hoofdzakelijk zwartbonte koppen en hier en daar wat Schoonebeker inslag. Goede conditie; ondanks sterke inteelt nog geen degeneratie en ook goed beenwerk.

Fokadvies: vers bloed door middel van rammen uit andere Drentse kuddes en dan voor de kleurvariatie wat bruine-, vosse-, en smoddekoppen inbrengen.

Verzoek: zeer gaarne selectie- en fokadviezen van de Stichting.

Mook. Van Natuurmonumenten. Lopen in goed raster in vrijewildbaan. Geheel nieuw project om het gras tussen de heide (Mookerheide) terug te dringen. Zuivere fokkerij van Drentse heide-schapen. Wat te weinig kleurvariatie; te weinig vos en brillletjes (zie Oosterhesselen).

Fokadvies: wat meer kleurvariatie in de rammen, dus een volgend jaar wat ruilen.

Verzoek: houden zich aanbevolen voor fok- en selectieadviezen.

Geysteren. De heer J.M. van Suzanten aldaar. Lopen op 3 ha. weiland in raster bij paarden. Taak is het "schoonhouden" van de weide. Klein fokgroepje aangekocht uit de Stabrechtse kudde met Kempische heide-schapen. Lenen jaarlijks daar ook een ram. Doorsnee-kwaliteit van genoemde kudde.

Advies: hier redden ze zichzelf wel; is kleine liefhebberij-fokkerij, die niet voor uitbreiding vatbaar is en eigenlijk onbetekenend.

Heerlerheide. De heer Arends aldaar. Lopen in kuddeverband met herder-eigenaar. Goede kooi. Heeft redelijke koppel Schoonebekers en $\pm$ 20 % Drents heide-schapen-bloed. Gestart 5 jaar geleden met Schoonebekers uit Westerbork. Enkele jaren Drentse heide-schapen rammen gebruikt, doch de invloed daarvan al in hoofdzaak uitgeselecteerd. Daarna 2 jaren een Schoonebeker-ram uit Westerbork; heeft voor het verkrijgen van (dure) zwarte of gevlekte vachten nu een zwartbles-ram ingezet op de gehele kudde. Wil de F_1 in 1978 apart afweiden in enkele percelen grasland. Echte handelman. Wol gaat vlot weg en daarbij verplichte afname van een spinnewiel (165 stuks in 1977). Ongeveer 1/3 van zijn ooien heeft in 1977 tweemaal gelamd en hij probeert dat te bevorderen door vroeg spenen;

bijvoeren, ram er weer bij.

Fokadvies: jammer van deze nog aardige Schoonebeker kudde, maar als particulier herder moet men weleens principes laten varen om aan de kost te komen. Hij wil wel trachten de Schoonebeker onderbouw zo lang mogelijk in stand te houden.

Schin op Geul (Houthem-Valkenburg). Van Staatsbosbeheer. In raster op kale plekken in natuurreservaat. Worden Limburgse Heide-schapen genoemd. Zijn al 21 jaren bezig dat ras terug te fokken, waarvan 15 jaren door middel van nauwe inteelt. Nog geen uniformiteit te bespeuren; zelfs meerdere met zwarte spikkels op de kop, terwijl men het zgn. Limburgse Heide-schaap zelf voorstelt als een middelgroot fors melkschapentype met vossige kop en poten. Kudde ingekrompen van 40 naar 10; echte enthousiasme ontbreekt; laatste ram Kempisch.

Advies: de kreet "terugfokken" lijkt hier een wat overtrokken begrip en men moet daarvoor wel meer genetische kennis hebben; bovendien kan men niet terughalen wat er mogelijk niet meer is.

Schin op Geul (Houthem-Valkenburg). Van de heer Claessens te Houthem. In weiland in het Gerendal. Nieuwe eigenaar van de afgestoten groep uit vorige koppel. Handelaar, die er thans een zwarte "vlees"-ram bij gedaan heeft om wat zwaardere lammeren te krijgen en de wolkleur zo mogelijk wat te veranderen. In de koppel zit al een flinke scheut Texels bloed.

Advies: Gelijk aan dat voor de vorige koppel, rustig eigen weg laten gaan.

Houthem. Van Mevrouw Hilligers-Koolen. Lopen op kleine weilandperceeltjes van slechte kwaliteit. Nogal heterogene koppeltjes schapen met in beide koppels een ram van Staatsbosbeheer Gerendal; de ene met een vossige kop en de andere met zwarte spikkels op de kop. Bij de ooien veel verschil in wol kwaliteit en ook in de koppen. Zijn nu 5 jaren aan het terugfokken bezig en ook hier nog niets positiefs; is hier hobby.

Advies: wat in de gaten houden, hoe het zich hier verder ontwikkelt.

Tot slot zij nog vermeld, dat er meerdere "oude" kuddes zijn opgeheven, althans geheel omgefokt zijn met Texels bloed en dat betreft dan de kudde van Havelte (herder Timmer) en die te Montfort (L) (herder Coenen). De kudde op de Lemelerberg (herder Schotman) is al eerder afgevoerd; wel komt er volgens de pers weer een nieuwe kudde aldaar, gefinancierd vanuit het Natuurfonds en zo mogelijk ook één in het Drouwenerzand.

Samenvatting van de bij de inventarisatie aangetroffen situatie

Bij veel kuddes is nauwelijks sprake van een gericht fokbeleid omdat er geen fokdoel is. Of het zou het fokdoel moeten zijn van de individuele herders of houders, wat misschien ten dele de grote variatie tussen de verschillende kuddes van eenzelfde ras verklaart. Op foktechnisch gebied is er nauwelijks samenwerking tussen kuddes van hetzelfde ras. Om economische motieven wordt er in verschillende kuddes gekruist. Gebrek aan deskundigheid komt ook voor zodat in een dergelijke situatie vaak maar wordt aangerommeld.

Over het algemeen worden er te weinig dekrammen ingezet, waardoor de uniformiteit in de kudde vaak vrij groot is en waardoor gevaar voor inteelt dreigt.

Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten zijn op verschillende plaatsen bezig beheersprojecten met schapen op te zetten. De gekozen opzet en uitrusting is vaak uitstekend, ervaring en foktechnisch inzicht is soms in onvoldoende mate aanwezig. De stand van zaken per ras is als volgt te kenschetsen.

Drentse Heideschapen

De meeste zo niet alle kuddes zijn opgebouwd uit dieren die (ten dele via de kudde van de Crailo-heide bij Hilversum) oorspronkelijk afkomstig zijn uit de kudde van Ruinen.

Het oud-Drentse type is door kruising en/of selectie grotendeels verdwenen, maar komt in enkele kuddes nog voor, zodat door bewuste teeltkeuze wellicht iets is te bereiken.

Bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer heeft men de indruk dat dit zgn. oud-Drentse type nog iets beter bestand is tegen schrale omstandigheden. Voor enkele kuddes is het noodzakelijk een keuze te maken welk ras men wil fokken om te voorkomen dat de rassen verwateren.

Schoonebekers

Er zijn nog maar twee kuddes over die allebei bedreigd worden. De ene door kruising met Drentse rammen (Westerbork), de andere door gebruik van zwartbles rammen (Heerlerheide). Gelukkig is er een kudde in opbouw in het Schonebeker en Amsterdamse veld (Staatsbosbeheer project "Bargerveen".)

Daar er aanwijzingen zijn dat de Schoonebeker mogelijk als basis heeft gediend voor de Zwartbles schapen, is het zaak dat het ras weer als zodanig herkend wordt en erkenning krijgt.

Veluwse Heideschappen

De schapen uit de verschillende kudde stammen direct of indirect bijna zonder uitzondering af van dieren uit de kudde op de Ginkelse Heide. Door inteelt (lammersterfte, onvruchtbaarheid) zag men zich daar genoodzaakt enig Leineschaf bloed te introduceren.

Ook hier komen enkele mengkudde voor, die duidelijk moeten kiezen, wil het ras overlevingskansen hebben.

Bij verschillende kudde is een duidelijk fokbeleid waarbij voorkomen moet worden dat een te eenvormig schaap gefokt wordt. Vooral te bereiken door meer rammen in te zetten.

Kempische Heideschappen

Uit de restanten van in de Kempen nog aanwezige schapen met kenmerken van het Kempische Heideschaap is de Stichting Het Kempische Heideschaap sinds 1966 door doelbewuste selectie bezig het Kempische Heideschaap terug te fokken.

In het uitgangsmateriaal kwam veel Texels bloed voor en het Veluws en Drentse Heideschaap was er ook nog herkenbaar in aanwezig. Mogelijk wordt terugfokken bemoeilijkt door het feit dat men naast selectie op het oude type ook selecteert op melkproduktie/groeisnelheid en lammerproduktie.

Algemeen advies

Het is gewenst dat men per ras een goede rasomschrijving hanteert, welke wel vrij ruim moet zijn ter vermijding van te grote uniformiteit.

Vooralsnog lijkt het niet noodzakelijk om te komen tot een geregistreerde fokkerij, ook al omdat bij gebruik van meer dan 1 ram in de kudde het vaderschap van de lammeren toch niet betrouwbaar bekend wordt.

Het is ter vermijding van inteelt en te grote uniformiteit (vooral met betrekking tot de variatie in kleur en aftekeningen) noodzakelijk om meer dekrammen per kudde in te zetten. Men zou dienen te streven naar 1 ram per 10-20 oöien.

Bovendien is het nodig om per ras te komen tot een foktechnische samenwerking, welke onder meer het laten rouleren van rastypische rammen (via het opzetten van een soort "ramcirkel") zou dienen in te houden. Ook coördinatie bij de

verkoop van "overtollig" fokmateriaal is wenselijk.

Ter stimulering van de raszuivere fokkerij valt te overwegen een fokdag te organiseren, waar per ras de beste $\frac{1}{2}$ -jarige en 1-jarige rammen gekeurd worden.

Verschillende gemeenten, stichtingen, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten willen graag van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen selectie- en fokadviezen ontvangen. Particuliere broodherders hebben daar minder behoefte aan.

Vrijheid blijheid speelt in die kringen een grote rol, waarbij ook het "natuurs" zijn meespeelt.

Eventueel valt de gedachte te overwegen, dat aan subsidie-toekenning aan kuddes van overheidswege de voorwaarde van een gericht fokbeleid (bijvoorbeeld onder auspiciën van de Stichting Zeldzame Huisdierrassen) gesteld wordt.

3. Geitenrassen

3.1. Algemeen

Het aantal melkgeiten in Nederland bedroeg in de laatste jaren van de tweede wereldoorlog nog 200.000, maar is sindsdien sterk gedaald. Thans zijn er nog circa 40.000 melkgeiten, waarvan ongeveer 5000 in het stamboek geregistreerd zijn. Daarnaast komen er nog vele duizenden dwerggeiten of kruisingen met melkgeiten voor. Vermoedelijk is het aantal dwerggeiten zelfs twee keer zo hoog als het aantal melkgeiten!

De georganiseerde fokkerij van de melkgeiten vindt plaats door middel van regionale geitenfokverenigingen, welke weer in Provinciale bonden van Geitenfokverenigingen zijn verenigd. Deze bonden houden een eigen stamboek bij. De 11 provinciale bonden worden overkoepeld door de Nederlandse Organisatie voor de Geitenfokkerij.

De stamboek-melkgeiten behoren tot twee rassen, de Nederlandse Witte geit en de Toggenburger.

De Nederlandse Witte geit is ontstaan door in het begin van deze eeuw de inlandse geit te kruisen met Saanendieren uit Zwitserland, doch vooral met witte geiten uit Rheinhessen.

De Toggenburgers zijn voornamelijk gebaseerd op importen uit Zwitserland, waarvan de laatste dateren van 1964.

Onderstaand overzicht geeft een beeld van de geregistreerde melkgeitenfokkerij per provincie (cijfers van 1976).

Provincie	aantal leden	aantal ingeschreven dieren			register van jongvee
		geiten	bokken	keurstamboek	
Groningen	144	37	3	-	80
Friesland	984	261	39	14	420
Drente	307	60	7	-	110
Overijssel	170	48	6	5	137
Gelderland	203	76	11	-	112
Utrecht	214	58	21	11	205
Noord-Holland	204	36	14	-	100
Zuid-Holland	497	114	19	8	258
Zeeland	58	20	4	-	61
Noord-Brabant	84	13	-	-	42
Limburg	<u>27</u>	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>-</u>	<u>5</u>
totaal	2892	726	126	25	1530

Er vindt op bescheiden schaal produktie-controle plaats, vooral ten behoeve van de selectie van bokmoeders. Over 1976/1977 waren de resultaten:

aantal lijsten	kg melk	% vet	aantal dagen
196	987	3,82	290

Het eiwitpercentage ligt in de buurt van de 3,15 %.

3.2. Bonte geiten (Zeeuwse en Zuidhollandse geit)

De vroeger in Nederland voorkomende Landgeit is vanaf het begin van deze eeuw door inkruising met Witte geiten (Saanen, Rheinhessen) en Toggenburgers zo goed als geheel verdrongen. Volgens de literatuur (Kroon, Kroes) was de inlandse geit een mengelmoes van de in verschillende provincies voorkomende geiten en niet kenmerkend van elkaar te onderscheiden. Alhoewel men wel sprak van Drentse, Veluwse en Zeeuwse geiten, vertoonden deze dieren onderling niet veel verschillen. Wel waren er wat variaties in kleurpatroon en in de lengte van de beharing. Duidelijker was het verschil in al of niet gehoornd zijn, alhoewel dat soms ook weer beide voorkwam in één bepaald slag.

Het langst kwam dit landras voor in Zeeland en Zuid-Holland en daar werden deze dieren ook geregistreerd, in Zuid-Holland tot 1942. Zwagerman, destijds Rijksveeteeltconsulent in Zeeland, omschrijft deze Landgeit als: middelmatig groot tot vrij klein (gemiddelde schofthoogte volwassen dieren 66 cm), vrij zware en korte kop, een naar verhouding van de grootte, diepe en brede borst een enigszins kort, maar goed gerond en diep lichaam, kort en vrij vierkant kruis, korte poten en een matig ontwikkelde uier. Neiging om goed in het vlees te zitten en ook om vet af te zetten. Goede voedselbenutters.

Alle mogelijke kleuren kwamen voor; vaal, vaalbont, zwartbont en grijsbont evenwel het meest. Wit was zeldzaam. Minstens 90 % van de geiten was kortharig en gehoornd. De beharing was wollig en dicht.

Er zijn nog enkele restanten, hoewel meestal niet zuiver meer, van de oude landgeit overgebleven. De kans op het behoud van met name de (zwart)-bonte geit is gestegen door het feit, dat de stamboeken sinds enkele jaren deze "gekleurde" geiten weer registreren (in het hulpboek of register), in Zuid-Holland al weer sinds het begin der zestiger jaren.

Onderstaande tabel geeft een beeld van de aanvoer op de provinciale tentoonstellingen in 1977, gesplitst naar ras.

Provincie	aantal aangevoerde geiten	daarvan		
		Nederlands Wit	Toggenburger	gekleurd
Groningen	191	117	69	5
Friesland	533	368	165	-
Drente	350	282	68	-
Overijssel	200*	120*	80*	-
Gelderland	214	176	38	-
Utrecht	101	75	26	-
Noord-Holland	147	121	18	8
Zuid-Holland	848*	548*	250*	50*
Zeeland	100	68	19	13
Noord-Brabant	75	50	11	14
Limburg	<u>67</u>	<u>42</u>	<u>25</u>	<u>-</u>
Totaal	2826	1967 (70%)	769 (27%)	90 (3%)

*In de provincies Zuid-Holland en Overijssel werden in 1977 geen provinciale tentoonstellingen gehouden. De cijfers voor deze provincies zijn schattingen, waarbij het aantal van 848 voor Zuid-Holland betrekking heeft op de aanvoer op de afdelingskeuringen.

Wat thans aan bonte, of zoals men hen meestal aanduidt: gekleurde, geiten wordt ingeschreven, is nogal afwijkend van het vroegere type landgeit, ook qua bont-patroon. De meeste als bont aangeduide geiten, die tijdens de inventarisatie werden aangetroffen, hadden een Toggenburger of Witte Nederlandse vader. Meestal was nog wat bont blijven hangen in de vorm van kleine witte vlekken en verraadde de kopaftekening veelal de typische Toggenburger-invloed in de vorm van een "masker". Opgemerkt zij dat in het algemeen wordt aangenomen dat het Toggenburger bont dominant is over het bont van het landras. Deze geiten zijn ook meestal groter, smaller, hoogbeniger en wat rijziger dan het zogenaamde oude type en daarbij ook schuwer en drukker.

Van de ongeveer 30 bezochte zogenaamde bonte geiten was er maar een vijftal van het oude type, d.w.z. kleiner, gedrongen en meer gespierd en geblokt, korte en sterke poten en met wat meer donkere vlekken en het wit in grotere vlakken

op het lichaam. De kop heeft daarbij vaak een blesje of dergelijke en de oren zijn betrekkelijk klein. Het gehoornd zijn komt maar uiterst sporadisch meer voor.

De eigenaren van de bonte geiten van het oude type deelden voorts mede, dat deze geiten niet minder melk gaven dan de "moderne" geiten, sterker van inhoud en veelal ook rustiger van aard en soberder in onderhoud waren.

Samenvattend is er dus nog wel een aantal bonte geiten in diverse kleuren, maar zwartbonte geiten van het oude type zijn uiterst zeldzaam en ook daarbij moet men de afstamming maar wegdenken.

Enkele adressen in Zuid-Holland, waar voor het beoogde doel mogelijk nog wel kansen zijn en die door de inventarisatie zijn "ontdekt" volgen hieronder.

G. den Ouden	Lekdijk 398	Nieuw-Lekkerland
L. de Geus	O. Bonaventurasedijk 36	Strijen
B. Vonk	Brederostraat 66	Noordeloos
H. Kool	Kortgerecht 5	Hagestein
J.C. den Besten	Lekdijk 173b	Langerak

Een bezoek aan geiten-keuringen zal zeker nog wat meer materiaal kunnen opleveren.

Wil men de oude zwartbonte geit behouden, dan zal uit het nog aanwezige schaarse en heterogene materiaal wat moeten worden geconserveerd en zal het wat meer zekerheid geven als daarbij ook enkele bokken van het goede type kunnen worden opgefokt en ingezet.

Hier ligt duidelijk een taak voor de geiten-stamboeken. De stamboeken zouden mogelijk binnen de zogenaamde "gekleurde" geiten een aparte categorie voor het oude type landgeit kunnen onderscheiden en propageren.

3.3. Lakenvelder geiten

De kleur-aftekening "Lakenvelder" is ook bijzonder zeldzaam en slechts één geit met ongeveer dat kleur-patroon werd aangetroffen op de Kinderboerderij "de Kooi", Materlinkweg 85, Rotterdam-Z. Dit was een bruinbonte Lakenvelder, bovendien had men nog vier bruinbonte afstammelingen ervan.

Er zat nogal wat Toggenburger inslag in deze geiten. Men is hier bijzonder enthousiast voor deze kleur-aftekening en wil proberen door terugparing met een zwartbruine bok uit die familie het Lakenvelder-patroon te bemachtigen.

Ook werd nog een gehoornde enigszins Lakenveld-achtige geit aangetroffen bij de heer Tetteroo, Wilsveen 10, Leidschendam en deze geit zou mogelijk in de fokkerij met wat geluk het Lakenvelder-patroon kunnen brengen.

Wanneer ergens in Nederland nog meer Lakenvelder geiten mochten worden aangetroffen, dan zouden deze fokkers met de bedrijfsleider van de Kinderboerderij "de Kooi" in Rotterdam in verbinding gebracht moeten worden. Van daaruit is men beslist bereid zich in te zetten voor het behoud, respectievelijk het terugfokken van dit kleurpatroon.

3.4. Veluwse geiten

Van de Veluwse geit, ook wel genoemd Nederlandse Landgeit, komen maar enkele exemplaren meer voor, en dan meestal ook niet meer raszuiver.

Op grond van de waarnemingen bij de inventarisatie komt de navolgende ras-beschrijving als meest gezien naar voren.

Een middelgrote, stevige geit met horens. De bokken zijn zwaar en waaivormig gehoornd, met bokkepruik, wipneus, sik, zwaar behaarde voorhand, afhangende lange beharing langs het lichaam. De geiten zijn eveneens gehoornd, wat ingebogen profiel, sikje, en zijn kortharig of iets lang behaard. De dieren hebben geen belletjes. De kleur is nogal variabel: wit of bont (met zwart, bruin of blauw) of een menging daarvan.

Het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (R.I.N.) te Leersum probeert sinds enkele jaren uit bastaarden van de laatste Veluwse geit en rasloze dieren, die er op lijken, het oude type weer terug te fokken. Men heeft daarbij een aantal dieren "uitgezet" bij derden, meestal bij schaapskudden, om de populatie te vergroten (en dus om inteelt tegen te gaan) en om onderhoudskosten te besparen. De dieren zijn evenwel eigendom gebleven van het R.I.N., dat de fokproeven begeleidt.

Bij de inventarisatie werden de volgende aantallen aangetroffen:

Rijksinstituut voor Natuurbeheer te Leersum (U)	3 mnl + 18 vrl.
R.I.N. te Mariapeel (N.Br.)	2 " + 10 "
"Nienoord" te Leek (Gr)	1 " + 10 "
Haarlerberg te Hellendoorn (O)	1 " + 4 "
Mevr. Jansen te Heerde (Gld)	1 " + 4 "
Eelke de Jong te Hoog-Buurlo (Gld)	2 " + 3 "
Totaal	10 mnl.+ 49 "

De pogingen van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, om dit ras weer raszuiver (terug) te fokken, dienen gestimuleerd te worden.

4. Paardenrassen

4.1. Algemeen

De paardenstapel is niet alleen naar aantal, doch ook naar samenstelling wat betreft ras of type (fokrichting) altijd aan grote schommelingen onderhevig geweest, vooral ten gevolge van fluctuaties in de economische toestand.

Op grond van de landbouwtellingen van het C.B.S. is het totaal aantal paarden en ponies in Nederland thans circa 80.000, doch deze landbouwtelling omvat niet de paarden van maneges, entrainementen, particulieren en bedrijven met minder dan 10 standaardbedrijfseenheden. Op grond van gegevens van stamboeken (dekkingen), in- en uitvoer, jaarlijkse uitstoot en van gegevens van paardesportorganisaties bedraagt het werkelijke aantal paarden en ponies ongeveer 240.000.

Door toenemende motorisatie en mechanisatie is na de tweede wereldoorlog het aantal landbouwpaarden (en ook de legerpaarden) sterk afgenomen, terwijl het aantal paarden voor sport en recreatie zeer sterk is toegenomen.

In tabel 13 zijn de verschuivingen in aantallen leden, gedekte merries, hengsten en geregistreerde veulens sinds 1968 bij de 16 paarden- en pony-stamboeken weergegeven.

Alle pony-rassen en ook een groot deel der paardenrassen in Nederland zijn van vrij recente buitenlandse origine. Enkele paardenrassen hebben een oude Nederlandse origine of zijn vanuit oorspronkelijk hier voorkomende rassen met behulp van buitenlandse rassen veredeld of omgevormd. Hiertoe kunnen gerekend worden het Nederlandse Trekpaard, het Friese paard, het Groningse paard en het Gelderse paard. De situatie van deze rassen wordt nader onder de loupe genomen.

4.2. Nederlandse Trekpaard

Oorspronkelijk kwam met name in de provincie Zeeland het Zeeuwse Paard voor. Dit wat kleiner type koudbloed-werkpaard is reeds meerdere decennia, door middel van omvormingskruising met hengsten van het zwaardere en grotere Belgische Trekpaard, geheel van het toneel verdwenen. Waren vóór zo'n twintig jaren in de provincie Zeeland nog hier en daar zeer sporadisch enkele exemplaren te vinden, dan was dat nog bij landbouwers met veel paarden-werk; thans is dit oude Zeeuwse Trekpaard geheel verdwenen.

Tabel 13. Verschuivingen binnen de geregistreeerde paarden- en pony-fokkerij.

Stamboeken	Aantal leden			Aantal gedekte merries			Aantal hengsten			Aantal geregistreeerde veulens		
	1968	1973	1976	1968	1973	1976	1968	1973	1976	1968	1973	1976
Trekpaarden Warmbloedpaarden Friesch N.D.R. Dravers N.D.R. Volbloeds Fjorden Haflinger Arabische Hackney Sub totaal	5.045	2.311	2.012	4.009	1.740	1.234	71	39	39	1.237	514	400
	14.770	18.832	24.933	13.752	18.670	16.389	180	190	230	4.619	8.806	10.661
	1.014	1.129	1.404	522	690	715	18	20	21	206	276	367
	572	894	1.000	951	1.193	1.550	51	53	46	+ 570	687	881
	68	97	120	108	215	246	16	22	28	+ 70	133	146
	1.827	1.231	1.131	1.166	923	756	24	19	19	667	479	435
	1.145	946	1.002	1.143	941	976	24	44	52	553	496	445
	406	2.145	5.593	1.098	6.005	6.419	27	86	173	434	1.894	3.025
	129	200	246	137	200	330	11	37	36	48	150	168
	24.976	27.785	37.441	22.886	30.577	28.615	422	510	644	8.404	13.435	16.528
Shetlander Welsh New Forest IJsland Dartmoor Connemara Appaloosa Sub totaal Totaal	5.489	4.700	4.150	15.061	8.803	7.574	216	240	232	4.588	2.878	2.650
	2.084	4.314	6.447	5.574	7.630	6.087	174	184	194	1.651	3.059	3.336
	1.406	2.095	2.486	2.428	2.659	2.399	52	62	73	1.010	1.226	1.374
	159	290	319	97	170	114	12	18	17	72	100	75
	91	163	165	179	245	195	7	19	19	77	101	64
	43	121	223	7	115	203	1	7	20	26	60	126
	.	133	159	63	246	355	2	16	23	21	102	100
	9.272	11.816	13.949	23.409	19.868	16.927	464	546	578	7.445	7.526	7.725
	34.248	39.601	51.390	46.295	50.445	45.542	886	1.056	1.222	15.849	20.961	24.253

Al doende is voor dit ras het zogenaamde Nederlandse Trekpaard in de plaats gekomen. Dit Trekpaard was voor de laatste wereldoorlog een zeer belangrijk zwaar landbouw-werkpaard in Nederland. Helaas is door de voortschrijdende motorisatie en mechanisatie de belangrijkheid van het zware werkpaard in het algemeen sterk verminderd, zodat ook het Nederlandse Trekpaard sterk in aantal teruggelopen is. Deze vermindering zal ongetwijfeld verder doorgaan. Ook de vruchtbaarheid bij dit paard is matig. Momenteel zijn er nog een 35 fokhengsten en een 1200 fokmerries, die het ras in stand proberen te houden.

Het Nederlandse Trekpaard komt geheel overeen met het Belgische Trekpaard, dat in België en Frankrijk nog in behoorlijke aantallen voorkomt. Doch ook daar loopt het terug, al schijnt het ras daar enige toenemende interesse voor vleesproduktie via extensieve houderij te ondervinden. Wellicht kan dit gebruiksdoel ook voor Nederland nog van enig belang worden.

Het Nederlandse Trekpaard Stamboek ziet voorlopig geen problemen met betrekking tot de handhaving van dit paard, mede gezien het nog aanwezige reservoir in België en Frankrijk, met welke landen het Stamboek contact zocht voor de instandhouding.

Het is evenwel van belang de Trekpaard-fokkerij nauwlettend te blijven volgen, opdat tijdig maatregelen getroffen kunnen worden, indien het aantal nog aanmerkelijk verder mocht teruglopen. Dit kan ook een landbouwbelang zijn, omdat met de mogelijkheid van uitputting van fossiele brandstof op aarde rekening gehouden moet worden. In dat geval moet omgezien worden naar alternatieve krachtbronnen voor het landbouwwerk!

4.3. Friese Paard

Dit, het minst met vreemd bloed vermengd, en ongetwijfeld oudste, als ook meest originele Nederlandse paardenras, heeft zeer moeilijke tijden doorgemaakt. Voor dit ras is reeds in 1879 het Fries Paardenstamboek opgericht, doch dit stamboek registreerde ook het Bovenlandse (Groningse) ras en er werden destijds veel inlandse (Friese) paarden gekruist met Oldenburgse en Oost-Friese hengsten. Zo werd in de jaren 1906 t/m 1914 geen enkele Friese hengst goedgekeurd en in 1914 stonden nog slechts 3 Friese hengsten ter dekking. Daarna is er weer een uitbreiding en verbetering van dit ras opgetreden, welke zich in feite heeft doorgezet tot circa 1960, waarna weer een teruggang plaatsvond.

Sinds circa 1970 is de belangstelling voor dit ras als tuig- en wagenpaard weer toegenomen. Het Friese Paard is uniform zwart van kleur, de enige aftekeningen welke het Stamboek toelaat zijn een wit stipje of kolletje voor het hoofd. Het paard is sober, mak en heeft een hoge drafactie en is daarom geliefd als paard voor rijtuigen. Ook buiten de provincie Friesland is om deze reden de belangstelling voor dit paard toegenomen.

Het fokbestand van 20 hengsten en zo'n 700 fokmerries biedt weliswaar voldoende waarborgen voor de toekomst, maar toch is het gewenst de ontwikkelingen nauwlettend te volgen. Men heeft te kampen met vruchtbaarheidsproblemen, terwijl het vrij geringe aantal hengsten gemakkelijk kan leiden tot een te sterke concentratie op enkele hengsten en dus tot inteeltproblemen. De fokkerij heeft om deze reden duidelijk behoefte aan paringsadviezen (hengstmoederprogramma).

Ook met het opfokken van jonge hengsten (van veulen tot dekhengst) heeft men problemen. Dit wordt veroorzaakt door de hoge uitval onder de hengsten tengevolge van onvruchtbaarheid, door het niet meer passen van het opfokken van jonge hengsten op het moderne weidebedrijf met hoge stikstof giften en intensieve beweidingsmethoden en door het niet over voldoende grond beschikken bij particuliere paardenbezitters. Het verdient aanbeveling te onderzoeken of het mogelijk is om deze opfok (zo mogelijk centraal) te doen plaatsvinden op seminatuurterreinen, marginale landbouwgronden of in gebieden met beperkte mogelijkheden voor de rundveehouderij.

4.4. Groningse Paard

Dit wat zwaardere warmbloed-paard, dat in de 50-er jaren nog vrij veel werd gebruikt in het landbouwwerk, had in bloed-opbouw veel relatie met de Duitse rassen Oldenburger en Oost-Fries en vertoonde daarmee dan ook veel gelijkenis. Het is door een omvormingskruising van het inlandse (Friese) paard met Oldenburger en Oostfriesse hengsten vanaf de tweede helft der 19e eeuw en door import van merries uit Oldenburg en Oost-Friesland ontstaan.

Toen enkele jaren na de tweede wereldoorlog de gecoupeerde staart werd verboden, werd ook het beeld van deze paarden op het oog wat minder "machtig", maar nog steeds wel dat van het landbouw-werkpaard.

De omvorming van het Groningse Paard van landbouw-paard naar landbouw-rijpaard kwam op gang rond 1960; allereerst door invoer van Holsteins bloed en nog enkele jaren later door ook gebruik te gaan maken van Trakehners en nog weer enkele

jaren daarna door inbreng van Engels Volbloed. Nu is de fokrichting geheel die van het rijpaard. Het Groningse Paard van vóór de 60-er jaren is zodoende vrijwel verdwenen; enkele oude merries van 15 tot 20 jaar komen nog sporadisch voor, doch fokhengsten van dit type zijn al sinds 1970 geheel uitgeselecteerd. Het is dus nog enkele jaren mogelijk het oude Groningse type landbouwpaard te kunnen zien. Evenwel, nu er geen fokhengsten meer beschikbaar zijn, zal dit type paard spoedig tot het verleden behoren.

4.5. Gelderse Paard

Al rond de eeuwwisseling sprak men officieel van het Gelderse Paard, alhoewel aan de bloedopbouw ervan vele buitenlandse rassen ten grondslag lagen, zoals de Oldenburgers, de Oost-Fries, de Anglo-Normand en zelfs in beperkte mate Engels volbloed en Hackney. De provincie Gelderland was wel het voornaamste fokgebied, vandaar de naamgeving.

In 1939 ging men spreken van het Gelders type en daarmee werd dan een veelzijdig landbouw-tuigpaard en -rijpaard bedoeld, hetwelk zeer geliefd was in het midden des lands. Dat Gelders type paard was reeds meerdere malen wat "opgefrist" met Normandisch bloed doch het meest indringend in de 50-er jaren door toedoen van de grote stamvader l'Invasion. Zijn naam vindt men praktisch nog terug op elk stamboekpapier (Gelders type). Hij had een grote individuele potentie en bracht een soort uniformiteit in het Gelderse Paard met behoud van het zgn. Gelderse type; de tuigpaard-manieren in de vorm van veel knie-actie "verwisselde" hij voor meer vlakke rijpaard-gangen.

Na 1960 begon er wijziging in dat type te komen, waaraan in eerste aanleg hengsten als o.a. Amor (TrakxHolst), Xebec en Nicolas (Engels Volbloed) hun steentje hebben bijgedragen. Doordat voor het werk in de landbouw steeds minder het paard noodzakelijk werd, verliet men de landbouw-rijpaard en -tuigpaard richting en sloeg men de weg in van het meer specifieke rijpaard en het specifieke tuigpaard.

Dat "meer rijpaard-type" werd in de 70-er jaren nog sterker bevorderd door de grote inbreng van "bloed" (Engels Volbloed) en thans bestaat in deze richting het Gelderse type niet meer in die vorm.

Voor het specifieke tuigpaard-type bleek de lijn van Ebert-Nubert-Kurassier-Oregon (oorspronkelijk van Gronings-Oldenburgs origine) bij uitstek geschikt en daaruit is dan ook in hoofdzaak onze huidige tuigpaarden-stapel opgebouwd,

Tabel 14.

NOG BESCHIKBARE HENGSTEN, DIE REPRESENTATIEF ZIJN VOOR HET GELDERSE PAARD (GELDERS-TYPE)

Naam	geb. jaar	afstamming voldoende Gelders	1. generatie		2e. generatie		3e generatie		
			V.		VV.		VV.	MVV.	MMV.
ISTANBOEL	26 1967	++	Simon Bolivar		Baronet	Tamboer	Domburg	Oregon	Colibri GR
WALDO	1167 1957	++	Karolus v.W.		Graaf v.W.	Helmar	Baronet	Baronet	Ot. v.W. Invasion AN
DIRIGENT	1224 1962	+	Wachtmeester		Invasion AN	Helmar	Pré Salé	AN Baronet	Graaf v.W. Nubert
HIDALGO	1395 1966	+	Wachtmeester		Invasion AN	Valkenier	Pré Salé	AN Roland	Graaf v.W. Norton
IRAK	27 1967	+	Wachtmeester		Invasion AN	Alex	Pré Salé	AN Upsilon	Graaf v.W. Utopia
APOLLO	1188 1959	+	Roland		Invasion AN	Partner	Pré Salé	Kurassier	Graaf v.W. Forstmann HANN
HEEMRAAD	1385 1966	+	Ulex		Odin v.W.	Pasha	Invasion	AN Invasion	Diamant Helmar
ULEX	1146 1955	+	Odin v.W.		Invasion AN	Diamant	Pré Salé	AN Ot v.W.	Reveil AN Voorman
HUGENOOT	1384 1966	±	Wachtmeester		Invasion AN	Roland	Pré Salé	Invasion	AN Graaf v.W. Caesar GR
BALDEWIJN	1514 1963	±	Balthazar		Tamboer	Kroonprins	Oregon	Karelido	OLD Anton OF Jubal GR
COMMANDANT	1210 1961	±	Wachtmeester		Invasion AN	Norman HOL	Pré Salé	AN Heidelberg HOL	Graaf v.W. FeinerKerl OLD
BORIS	1223 1960	-	Invasion	AN	Pré Salé	Domburg	-----	AN Cicero III HOL	----- AN Ewario GR
EROS	1343 1963	-	Amor TRAKHOL		Hersscher	TRAK Ulrich	Heristal	TRAK Odin v.W.	Loretto HOL Invasion AN
GOUDSMID	1374 1965	-	Normann	HOL	Heidelberg	HOL Invasion	AN Heimbürg	HOL Pré Salé	AN Loretto HOL Luitenant

GR = Groninger

AN = Anglo Normand

HOL = Holsteiner

TRAK = Trakehner

HANN = Hanoveraan

OLD = Oldenburger

OF = Oost-Fries

waarbij de moederlijnen veelal die van het veelzijdige (oud) Gelderse type zijn. Deze typisch Nederlandse fokkerij floreert momenteel goed en met een 30-tal fokhengsten is daar voorlopig geen gevaar voor verdwijning. Wel dient men te proberen de inteelt zoveel mogelijk te vermijden.

Momenteel zijn er van het veelzijdige Gelderse type nog een 11-tal hengsten beschikbaar, doch hun leeftijden variëren van 11 tot 23 jaar en er komen er geen meer bij maar wel gaan er af en zo zal dit type in een tijdsbestek van 5 tot 10 jaren in de mannelijke lijn geheel zijn verdwenen. Momenteel loopt het totale aantal dekkingen door Warmbloedhengsten (W.P.N.) terug en mocht deze teruggang zich voortzetten, dan mag verwacht worden dat de veelzijdigheids-hengsten het eerst het veld moeten ruimen.

Aan de vrouwelijke kant loopt het daarna nog wel een 10 tot 15 jaar door, alhoewel het aantal dan zeer snel zal afnemen, temeer nog omdat de fokleiding het veelzijdige Gelders type op de premiekeuringen ook niet meer stimuleert in de primering en in de mannelijke lijn de hengsveulens geen enkele kans meer laat.

In tabel 14 zijn de hengsten opgenomen, welke thans nog ter dekking staan en welke qua exterieur aan de algemeen geldende omschrijving van het veelzijdigheids paard voldoen. Een exterieurschets hiervoor wordt gegeven door Nieuhoff: Paarden en Pony's in Nederland (1970). In 1977 verrichtten deze hengsten nog bijna 500 dekkingen.

De laatste 3 hengsten in de tabel hebben de minst Gelderse afstamming; zij voldoen ook niet aan de door de W.P.N. fokleiding gehanteerde definitie van het veelzijdigheidspaard, omdat hun vaders niet in Nederland geboren zijn. Qua exterieur vertegenwoordigen zij echter wel het veelzijdigheidstype.

Van een directe noodtoestand voor het zgn. Gelderse Paard is nog geen sprake. Wel moet de ontwikkeling nauwlettend gevolgd worden. Het zou voor het voortbestaan van dit type toe te juichen zijn als de stamboekleiding ook bij de goedkeuring van jonge hengsten dit type meer kansen geeft. Het valt verder te overwegen om van een aantal hengsten van dit type sperma in te vriezen, zodat er later bij een eventueel toenemende vraag weer op teruggegrepen kan worden.

5. Varkensrassen

De twee belangrijkste varkensrassen zijn: Nederlands Landvarken en Groot Yorkshire. Daarnaast komen Piétrain-varkens en Belgische Landvarkens voor, beide Belgische rassen.

Alle vier rassen worden geregistreerd door elk van de vier in Nederland voorkomende varkensstamboeken, te weten:

Noord-Nederlands Varkensstamboek	West-Nederlands Varkensstamboek
Oost-Nederlands "	Zuid-Nederlands "

De vier stamboeken zijn verenigd in het Centraal Bureau voor de Varkensfokkerij. Hieronder een aantal gegevens over het verloop van het aantal stamboekvarkens van de 4 rassen sinds 1968.

	Nederlands Landvarken	Groot York- shire	Piétrain	Belgisch Landvarken
Aantal ingeschreven beren in 1968	10442	1267	48	-
" " " " 1973	5286	9837	70	-
" " " " 1976	5213	11764	73	98
aantal ingeschreven zeugen in 1968	14105	2040	120	-
" " " " 1973	9154	1748	71	-
" " " " 1976	9177	2405	83	25
aantal geregistreerde tomen in 1964	36680	2964	705	-
" " " " 1968	31824	5081	321	-
" " " " 1973	21725	6824	204	-
" " " " 1976	25922	7312	212	154

Uit de tabel blijkt allereerst een sterke daling van het Nederlands Landvarken ten gunste van het Groot Yorkshire varken vooral bij de beren. Dit is een gevolg van het feit, dat het fokstelsel gedurende de laatste 10 jaar gewijzigd is. Verreweg het grootste deel van de slachtvarkens is thans een kruising tussen Groot Yorkshire-beren en Nederlands Landvarken-zeugen. Dit bracht een sterke vraag naar Groot Yorkshire beren met zich mee. De indruk bestaat dat de toestand zich momenteel consolideert.

De Piétrain is weinig omvangrijk, maar komt in België volop voor, evenals het Belgisch Landvarken.

Naast de stamboeken komen in Nederland nog de zogenaamde fokkerijgroeperingen voor, dit zijn fokbedrijven geliëerd met de industrie, meestal met de vleeswarenindustrie. Deze fokkerijgroeperingen (9 stuks) bezitten alle zuivere fokkernen van Nederlandse Landvarkens, Groot Yorkshires en in sommige gevallen ook van Piétrains, alsmede soms lijnen, opgebouwd met behulp van buitenlandse varkensrassen.

Vroeger kwam in Nederland algemeen het Grote Langorige Landvarken voor, vermoedelijk nog het langst in de provincie Friesland, daar bekend als het Friese Landvarken. Dit was een sterk gebouwd groot varken, met borstels op de rug van een handbreedte lang. Het was een zeer vruchtbaar varken, een goed moederdier dat veel biggen kon zogen. Het was echter laatrijp en slachtte veel in.

Het oude landvarken is echter door middel van kruising met het Veredelde Duitse Landvarken en het Deens Landvarken en via selectie omgevormd tot het huidige Nederlandse Landvarken, een vroegrijp vleesvarken.

In Zuid-Holland kwamen vroeger vaak bonte varkens voor, zwartbonte of blauwbonte, vermoedelijk meest uit kruising ontstaan. Zo zijn vroeger wel eens buitenlandse varkensrassen geïmporteerd, zoals het Berkshire varken en het Poland China varken (beide zwart met witte snuit, poten en staartpunt); van dit laatste ras heeft men zelfs in de provincie Groningen nog een stamboek gehad.

Op een drietal bedrijven in Nederland zijn nog aparte varkenstypen, c.q. kleurslagen aangetroffen bij de inventarisatie.

J. Roothart te Eemnes (Utr.) had nog een zeer oude (13-jarige) zwartbonte zeug, mogelijk nog verwant aan het vroeger in Zuid-Holland voorkomende zwartbonte varken. De andere bonte zeugen op het bedrijf waren dochters (4 stuks) of kleindochters (3 stuks) van deze zeug, echter allen ontstaan uit kruisingen met Piétrain-beren (resultaat zwartbont) of Yorkshire-beer (resultaat blauwbont). Tegenwoordig gebruikt deze fokker een Groot-Yorkshire beer, omdat de handel witte biggen vraagt.

Volgens Roothart was het zwartbonte varken vitaal en sober, weinig vatbaar voor ziekten en had het best beenwerk. De 13-jarige zeug had reeds 22 worpen gebracht.

L. de Hoop te Bergum (Frl.) had 10 blauwe zeugen, met welke kleur-variëteit hij al 10 jaar fokte en die hij oorspronkelijk in Garijp had gekocht. Ze zijn vrij uniform van kleur, met staande oren. Sommigen hebben witte strepen op de snuit en witte voorpoten, een enkele heeft iets van een smalle witte band over de schouder. Volgens de eigenaar zijn deze varkens erg vruchtbaar en hebben ze veel zog en een sterke constitutie.

Daarnaast kwam op dit bedrijf een viertal zwarte zeugen voor, waarvan één met zware kruin en grote flaporen, oorspronkelijk aangekocht in Den Hulst (Ov.); een zwartbonte zeug, vermoedelijk Piëtrain; een bruin-zwartbonte, afkomstig van Hietkamp, Kollumerzwaag en lichtbruine zeug, welke volgens de eigenaar oorspronkelijk rood was geweest en welke eveneens in Den Hulst (Ov.) aangekocht. Op het bedrijf was een Lakenvelder-beer aanwezig, welke gekocht was op de markt te Zwolle. Vermoedelijk is dit een exemplaar van het Engelse Saddleback ras of van het Schwäbisch-Hällische varken. De biggen van deze beer bij één van zijn blauwe zeugen waren blauw met een witte band.

De varkensstapel op dit bedrijf is derhalve zeer heterogeen van opbouw, het zijn kruisingen van bontgekleurde varkens, door de eigenaar bijeengebracht.

S. Hietkamp te Kollumerzwaag (Frl.) had nog een 6-tal zwart- en blauwbonte zeugen van klein formaat en met hangoren. Hij had door afzetmoeilijkheden met deze gekleurde varkens "de pijp al aan Maarten gegeven" en fokte alleen nog met een witte beer. Dit is dus een aflopende zaak.

Samenvattend kan gesteld worden, dat er waarschijnlijk geen sprake is van een oud-Nederlands zwartbont en blauw varkensras, maar dat de nog aanwezige restanten vermoedelijk kleurvariëteiten zijn, ontstaan uit kruising met onbekende rassen. Bovendien zijn reeds 2 van de 3 fokkers om economische redenen overgeschakeld op het fokken met een beer van een wit ras, terwijl de derde fokker vanwege zijn liefhebberij voor bijzondere kleuren alles door elkaar kruist. Er lijkt geen basis aanwezig om hieruit nog een apart ras of kleurvariëteit in stand te houden.

6. Grote Hoenderrassen

In de afgelopen eeuwen is een groot aantal kippenrassen ontwikkeld, waarvan de oorsprong niet altijd even duidelijk is. Op grond van afbeeldingen op schilderijen van d'Hondecoeter en Jan Steen waren sommige landrassen al in het begin der 17e eeuw aanwezig.

In het laatst van de 19e en het begin van de 20e eeuw zijn veel buitenlandse commerciële rassen geïmporteerd, die de Nederlandse landrassen toen reeds voor een groot deel verdreven hebben uit de commerciële pluimveehouderij.

Tot aan het eind van de tweede wereldoorlog vond zowel bij de fokkers als de vermeerderders voornamelijk zuivere teelt plaats, daarna hebben de kruisingen de overhand gekregen. De fokkerij werd ter hand genomen door grote fokconcerns met eigen genetici en gaandeweg hebben de kleinere commerciële fokkers het veld moeten ruimen. Dit heeft het gevolg gehad dat zeer veel, mogelijk waardevol, genetisch materiaal verloren is gegaan.

Momenteel bestaan de legkippen bijna alle uit kruisingen tussen Witte Leghorn-stammen en in Nederland wordt ongeveer 80 % van de markt beheerst door 3 grote fokconcerns, te weten Euribrid, C.P.I. en Shaver.

De slachtkippen zijn ook alle kruisingen, meest tussen White Plymouth Rock-stammen aan de moederkant en Cornish-stammen aan de vaderkant. Hier beheersen slechts 2 fokconcerns (Euribrid en C.P.I.) ongeveer 80 % van de Nederlandse markt.

Volgens de mei-telling van het C.B.S. was in 1975 de omvang van de Nederlandse kippenstapel:

slachtkuikens	39,2 miljoen
legghennen	28,8 miljoen

En de inleg van broedeieren voor de binnenlandse voorziening was in 1975:

slachtrassen	362,6 miljoen
legrassen	45,5 miljoen.

De (oude) Nederlandse kippenrassen hebben in de commerciële pluimveehouderij geen enkele betekenis meer en worden alleen nog in stand gehouden door de sportfokkers. Deze spelen een zeer belangrijke rol bij het in stand houden van deze

rassen. De fokkers van sommige rassen zijn vaak verenigd in clubs, de overkoepelende organisatie van de sportfokkers is de Nederlandse Hoender- en Dwerghoender Bond (N.H.D.B.).

De inventarisatie is mede met hulp van de heren C. Aalbers en W. v.d. Heuvel, resp. 1e en 2e voorzitter van de N.H.D.B. uitgevoerd. In eerste instantie is een schriftelijke inventarisatie gedaan met behulp van antwoordkaarten, die de uit catalogi van tentoonstellingen bekend zijnde fokkers werden toegezonden en die voor + 80% zijn beantwoord. Daarbij zijn alleen de fokkers aangeschreven van die rassen waarvan het vermoeden bestond dat ze zeldzaam zijn.

Vervolgens is bovendien aan één of meer fokkers per ras een bedrijfsbezoek gebracht voor een oriënterend gesprek.

De resultaten van de inventarisatie zijn samengevat in tabel 15, waarbij de rassen tevens ingedeeld zijn in 3 klassen naar mate van voorkomen: uiterst zeldzaam, zeldzaam en vrij zeldzaam. Ook de visie van de beide voorzitters der N.H.D.B. op de situatie van de rassen is in de tabel weergegeven.

De namen van bekend staande fokkers van deze rassen zijn in tabel 16 gegeven, waarbij tevens per fokker het aantal aanwezige hanen en hennen is opgegeven, voor zover zij geïnventariseerd zijn en geantwoord hebben.

In tabel 15 is een aantal Nederlandse Hoenderrassen niet opgenomen, te weten de Barnevelder, het Fries Hoen, het Hollands Hoen en de Welsumers. Deze rassen komen nog volop bij de sportfokkers voor, evenals de Nederlandse Krietrassen als de Ned. Sabelpootkriel en de Hollandse Kriel.

Ook zijn in de tabel niet opgenomen het Chaams-hoen en het Brabants Boerenhoen (Brabançonne), waarvan aangenomen wordt, dat ze van Belgische origine zijn. Deze twee rassen komen daarom ook niet voor in de standaard van de Nederlandse rassen.

Het Brabants Boerenhoen, waarvan in Nederland een 9-tal fokkers bekend is, komt in België nog volop voor.

Uit tabel 15 blijkt, dat de situatie bij de Groninger Meeuwen en het Assendelfts Hoen uiterst kritiek is. Bij de Groninger Meeuwen kan mogelijk de ermee verwante Oost-Friese Meeuwen enige hulp bieden. In de Oostfriese Meeuwen zijn evenwel Ancona's ingefokt om een forsere kip te krijgen, terwijl ook de oogkleur anders is.

Vrij kritiek is de situatie bij de Brabanter, de Kraaikoppen, de Uilebaarden en het Baardkuif-hoen.

Vrij zeldzaam tenslotte zijn de rassen: Hollands Kuif-hoen, de Lakenvelder, de Twentse Grijzen, het Drentse Hoen en de Noordhollandse Blauwen. Dit laatste ras werd tot 1955 nog gebruikt in de piepkuikenmesterij en het staat bekend om zijn voortreffelijke vleeskwiteit. Het is overigens pas omstreeks de eeuwwisseling ontwikkeld met behulp van buitenlandse rassen, evenals dat het geval is met de Barnevelder en de Welsumer, ook eenmaal bekende produktie-rassen. De Twentse Grijzen vallen op door hun gehardheid, vermoedelijk veroorzaakt door het feit dat ze bloed van vechthoenders (Maleiers) voeren.

Welke maatregelen zouden getroffen kunnen worden om het voortbestaan van met name de uiterst zeldzame en zeldzame rassen veilig te stellen?

Zoals gezegd spelen de sportfokkers een belangrijke en onmisbare rol. Het instellen van speciaal-clubs voor rassen, voor zover deze er nog niet zijn, kan helpen, vooral als deze clubs de leden stimuleren en propaganda voor het ras maken. Het uitloven van prijzen en medailles op tentoonstellingen voor de betrokken rassen (door de Stichting) kan ook een stimulans vormen.

Uit tabel 16 blijkt dat de fokkers meestal maar kleine aantallen hebben, zodat de foktomen aan inteelt en dus aan verlies aan genetische variabiliteit onderhevig zijn. Dit kan uiteraard tegengegaan worden door regelmatige uitwisseling van fokdieren tussen de fokkers, hetwelk een taak van de clubs kan zijn. Het is hierbij te hopen dat de fokkers hun materiaal niet te veel als een exclusief bezit beschouwen en niet aan derden beschikbaar willen stellen, zoals helaas in een aantal gevallen wel eens voorkomt.

Vooraf bij de (uiterst) zeldzame rassen kan de situatie nog gemakkelijk slechter worden als fokkers uitvallen, bijvoorbeeld door overlijden of omdat ze op een ander ras overstappen.

Het voortbestaan van deze rassen wordt waarschijnlijk nog beter verzekerd, indien een aantal openbare of (semi-)overheidsinstellingen foktomen van voldoende grootte in stand houdt en tevens enig selectiewerk verricht. Deze instellingen zouden tegelijkertijd als "toonplaatsen" en als "hoenderpools" kunnen fungeren en ze zouden tevens fokmateriaal ter beschikking kunnen stellen aan serieuze geïnteresseerde sportfokkers.

Daarbij kan gedacht worden aan kinderboerderijen, indien men daar over vakbekwame leiding beschikt.

De provinciale boerderij-indeling, zoals in het Openlucht Museum te Arnhem, met daarbij een kippenras uit die provincie, doet het reeds erg goed en is mogelijk voor uitbreiding vatbaar.

Ook "Nienoord" te Leek heeft een vijftal min of meer zeldzame hoenderrassen; er komt een nieuw groot hoenderhok en mogelijk kan het assortiment nog iets worden uitgebreid.

De Praktijkschool te Barneveld heeft reeds een groot aantal Nederlandse rassen en wellicht valt ook een beroep te doen op het Instituut voor Pluimvee Onderzoek "Spelderholt" te Beekbergen.

Het geheel zou gecoördineerd moeten worden en dat zou het beste kunnen geschieden via een organisatorische samenwerking tussen de Nederlandse Hoender en Dwerghoender Bond (N.H.D.B.) en de Stichting Zeldzame Huisdierrassen.

De N.H.D.B. bleek bij monde van de heren Aalbers en Van de Heuvel positief te staan tegenover gezamenlijke maatregelen ter behoud van bedreigde Nederlandse hoenderrassen en tot volledige medewerking bereid.

Tabel 15. Inventarisatie van Grote Hoenderrassen

RUBRIEK	Hoender-ras	aantal aange- schreven fokkers	aantal antwoor- den van fokkers	aantal opge- geven hanen	aantal opge- geven hennen	totaal aantal opgegeven kippen	Opmerkingen en schattingen van mogelijk nog aanwezige aantallen in overleg met de voor- zitters van de Ned.Hoender en Dwerghoender Bond
JUISTERST ZELDZAAM	Assendelfts-hoen	7	6	10	42	52	ruim 50 stuks; toestand zeer precair
	Groninger Meeuw	4	4	9	21	30	ruim 30 stuks; toestand moeilijk; hulp van Oost-Friese Meeuw ?
ZELDZAAM	Brabanter	11	9	13	63	76	rond 80 stuks; toestand zorgelijk; toestand bij
	Kraaikoppen	12	10	27	107	134	mogelijk 150 stuks; " " deze rassen med
	Uilebaarden	18	15	27	93	120	mogelijk 150 stuks; " " door overliden
	Baardkuif-hoen (12)*						van fokker Ter Maten te Apel- doorn nog ernst ger
VRIJ ZELDZAAM	Holl.Kuif-hoen (14)*						mogelijk 150 stuks; " "
	Lakenvelder	27	21	41	149	190	mogelijk 200 stuks
	Twentse Grijzen	21	17	27	151	178	ruim 200 stuks
	Drentse-hoen	34	20	53	253	306	ruim 200 stuks
	Nrd.Holl.Blauwen	21	19	42	276	318	schatting 400 stuks (bol-staart zeldzaam) schatting 400 stuks
TOTALEN	11 rassen	165	131	269	1222	1491	
		80% antw.		gem. 11 stuks			

* () aantal bekend staande fokkers, echter niet geïnventariseerd

Tabel 16. Fokkers van zeldzame Hoenderrassen

1. ASSENDELFTS-HOEN

			aantal	
			♂	♀
Comb. Dekker-Melgerd	Zaandammerstr. 90	Wormer (NH)	2	24
A. de Wit	Dorpsstraat 234	Wormer (NH)	2	6
J.L. Meyer	Niasstraat 10	Den Helder (NH)	2	4
H. de Geus	Amersfoortsestr. 71	Barneveld (Gld)	3	5
P. Kooij	Vrijheidsstr. 18	Rijssenhout (NH)	1	3
Mevr. Banning-Vogelpoel	Steenweg 16	Waardenburg (Gld)		
			totaal	10 42

2. GRONINGER MEEUWEN

N.J. Haayer	Ommerkanaal 0 1	Ommen (Ov)	4	7
Lanting	Ausmaweg 3	Uithuizen (Gr)	4	10
Scherpenhuizen		Aduarderzijk (Gr)	1	4
			totaal	9 21

3. BRABANTERS

B. van Spriel	Kreelseweg 60	Ede (Gld)	4	11
M. Wybenga	Mieden 7	Zwaagwesteinde(F)	0	2
B.J. Peters	Roozendaalselaan 1	Roozendaal(Gld)	0	3
J. Kropveld	Oelerweg 118	Hengelo (Ov)	0	2
E. de Jong	No. 5	Hoog-Buurlo(Gld)	0	4
N.v.d. Voort		Zwanenburg(NH)	2	10
Praktijkschool	Wesselseweg 32	Barneveld(Gld)	1	5
Mevr. Koumans-Goedbloed	Zouteveenseweg 29	Schipluiden(ZH)	2	6
Mevr. v. Adrichem Boogaert	Dorpsdijk 100	Wissenkerke(Zld)	4	20
J.A. Peters	Park 4	Roozendaal(Gld)		
Dr. Ir. A. Boks	Liedererf 20	Beekbergen(Gld)		
			totaal	13 63

4. KRAAIKOPPEN

J. van Egmond	Spoorlaan 8	Vinkeveen (U)	1	7
B. Leferink	O. Bokeloseweg '78	Haaksbergen(Ov)	4	13
Mevr. Koumans-Goedbloed	Zouteveenseweg 29	Schipluiden(ZH)	5	30
Th. Ebert	Rijksweg 140	Nieuwendijk (NB)	5	4
K. Boerderij "de Kooi"	Materlenckweg 85	Rotterdam (ZH)	1	7

			aantal	
			♂	♀
J.C. Blom	ten Katestr. 31 II	Amsterdam	0	1
G.v.d.Oever	Heertveldseweg 4	Eerde (NB)	4	12
S.J. Akkerdaas	Weststraat 1	Domburg (ZH)	4	18
Nienoord		Leek (Gr)	1	5
N.v.d.Voort		Zwanenburg (NH)	2	10
R. Peters	de Meerburg 15	Dorst (NB)		
G. Derks	Javalaan 30	Ede (Gld)		
totaal			27	107

5. UILEBAARDEN (NED)

J. van Egmond	Spoorlaan 8	Vinkeveen (U)	3	7
M. Wybenga	Mieden 7	Zwaagwesteinde (Fr)	0	2
R. Kuiper	Parallelweg 3	Glimmen (Gr)	5	16
B.J. Peters	Roozendaalsel. 1	Roozendaal (Gld)	2	7
B. van Spriel	Kreelseweg 60	Ede (Gld)	1	2
Mevr.v.Adrichem Boogaert	Dorpsdijk 100	Wissenkerke (Zld)	1	6
J.T. Sloof	Schaapmanlaan 10	Heeze (NB)	2	4
D.N. van Engeland	Veldbrugweg 50	Beekbergen (Gld)	2	4
J. Kropveld	Oelerweg 118	Hengelo (Ov)	2	1
B. Reemeijer	Burgvlietkade 77	Gouda (ZH)	1	5
E. de Jong	No. 5	Hoog-Buurlo (Gld)	2	6
Nienoord		Leek (Gr)	2	3
Openlucht-Museum	Schelmseweg 89	Aarnhem (Gld)	1	15
N.v.d.Voort		Zwanenburg (NH)	2	10
Praktijkschool	Wesselseweg 33	Barneveld (Gld)	1	5
Dr.Ir. A. Boks	Liedererf 20	Beekbergen (Gld)		
J. Bakhuizen	Berkenweg 43	Boskoop (ZH)		
H.E. van Asselt	Weverstraat 38	Oosterbeek (Gld)		
totaal			27	53

6. NED. BAARDKUIF-HOEN

B.J. Peters	Roozendaalsel. 1	Roozendaal (Gld)	2	8
J.A. Peters	Park 4	Roozendaal (Gld)		
P.L. van Nek	Kolkakkerweg 50	Ede (Gld)		
J.A. Roseboom	Laan 1948 no. 10	Ede (Gld)		
D.v.d.Laan	Dr.Langemeijerweg 3	Rheden (Gld)		
A. Bleijenberg	Verl. Parkweg 59	Ede (Gld)		
J.P.v.d.Velden	Poelmolenweg 6	's-Gravenzande (ZH)		

			aantal	
			♂	♀
H.C. v.d. Berg	Kostverlorenweg 7	Soest (U)		
G.A. Fokkes	Kerkweg 30	Maasland (ZH)	4	15
J.M.A.M. van Dijk	Moorveld 25	Liessel (NB)		
W. ter Toole	Dorpsstraat 23	Meeuwen (NB)		
J.H. Bakhuizen	Berkenweg 43	Boskoop (ZH)		

7. HOLL.KUIFHOEN

Mevr.v.Adrichem Boogaert	Dorpsdijk 100	Wissenkerke (Zld)		
J.H.v.d.Heerik	Admiralengracht 11	Amsterdam (NH)		
L. Driessen	Termaar 40	Glimmen (Gr)		
D.W. Diepenbroek	Zelhemseweg 11	Varsseveld (Gld)		
H.J. Molenkamp	Doetinch.weg 102	Varsseveld (Gld)		
G.J. Budding	Emmalaan 51	Veenendaal (Gld)		
H. Geerts	Den Hulst 76	Nw.Leussen (Ov)		
J.P.v.d.Velden	Poelmolenweg 6	's-Gravenzande (ZH)		
Th. Arts	Diamantstraat 25	Heerlen (L)		
A. Jansen	Zandstraat 46	Veenendaal (Gld)		
J. v.d. Heuvel	Boerenkamplaan	Someren (NB)		
P. Klaassen	Friese gracht 5	Harderwijk (Gld)		
G. Zegelaar	O.Heiningsedijk 171	Heiningen (NB)		
E. de Jong	No. 5	Hoog-Buurlo (Gld)	0	2

8. LAKENVELDER

M. Buijning	Groningerstr.8	Vries (Dr)	2	12
E. Kalter	Oostweg 8	De Wijk (Dr)	2	6
A. Binnema	Nijtap 6	Opeinde (Fr)	2	5
G.J. Pluim	Vijzelpad 74	Hattem (Gld)	4	8
G.J.Kl.Hesselink	Dinxperlosestr.93	Aalten (Gld)	5	7
P. van Vuren	B.v.Boetselaar1.28	Dordrecht (ZH)	1	6
L. Verdonk	Nw.Heikantsestr.11	Vught (NB)	2	2
B. Verduin	Teckop 89	Kamerik (U)	2	7
M.J. Siemerink	Blankenburgerstr.26	Haaksbergen (Ov)	5	18
L de Jong	Reyerkoop 89	Boskoop (ZH)	1	2
K.Boerderij "de Kooi"	Materlenckweg 85	Rotterdam (ZH)	1	5
N.J. Haayer	Ommerkanaal 0 1	Ommen (Ov)	0	3
Th. Ebert	Rijksweg 140	Nieuwendijk (NB)	2	2

			♂	♀
M. Nieuwenhuyse	Rijksweg 3	Nieuwendijk (NB)	1	2
G. Oldeman	Hammerweg 40	Vroomshoop (Ov)	1	3
J.H. Langelaar	Eibergseweg 10	Haarlo (Gld)	1	7
S. Hulleman	Dalweg 11	Zeist (U)	4	15
M. Ridder	Rijksweg 33	Nieuwendijk (NB)	2	25
Nienoord		Leek (Gr)	1	7
Praktijkschool	Wesselseweg 33	Barneveld (Gld)	2	7
S. Wemer	Breewei 52	Tijnje (Fr)		
A. Teunissen	Beitelweg 2	Putten (Gld)		
J.A. Breeveld	Schepenstr.56 B	Rotterdam (ZH)		
Mevr. Peters-van Hulst	Marionostr.30	Haag (ZH)		
H. van 't Hoff	Pr.Hendrikweg 57	Vleuten (U)		
E. Oosterom	Ackerwinde 7	Krimpen a/d IJssel(ZH)		
		totaal	41	149

9. TWENTSE GRIJZEN

W. Daams	Nieuwstraat 36	Bergeijk (NB)	3	20
L.A. Lansink-Rotgerink	v.Galenstraat 2	Borne (Ov)	1	4
J.C. Blom	ten Katestr.31 II	Amsterdam (NH)	4	6
S. Meier	R. Mulderstraat 1	Hardenberg (Ov)	2	5
Joh. Hissink	Schenterdijk 19	Eefde (Gld)	1	4
C. Hermans	Klokken Beienstr.22	Bladel (NB)	2	6
D.W. Rougoor	Badweg 1	Ulft (Gld)	2	6
L.v.d.Doelen	Boogaard 7	Schijndel (NB)	1	3
G.H. Bremmer	Zomerweg 10a	Den Ham (Ov)	1	7
L.H.F. Reith	Kieftendijk 111	Rietmolen (Gld)	2	10
J.T. Sloof	Schaapmanlaan 10	Heeze (NB)	1	2
Spelderholt		Beekbergen (Gld)	4	42
Nienoord		Leek (Gr)	1	12
Openlucht-Museum	Schelmseweg 89	Arnhem (Gld)	1	14
Praktijkschool	Wesselseweg 33	Barneveld (Gld)	1	10
G.J. Hemmink	Groeneveldseweg 4	Almelo (Ov)		
J. Breider	Runde ZZ 68	Emmercompascuum (Dr)		
H.J. Prinsen	Oosterkerkstr. 13	Aalten (Gld)		
te Pierik	Middendorpseweg 6	Diepenheim (Ov)		
		totaal	27	151

10. DRENTS-HOEN

(B=bolstaart)

Joh.van Boxtel	Oranjestr.158	Ridderkerk (ZH)	1	5	
W.v.d.Heuvel	Pikveld 21	Coevorden (Dr)	10	40	B
J. Lokhorst	Kalkamperweg 18	Gieten (Dr)	2	7	
J.v.d.Linden	Bosch 13	Papendrecht (ZH)	5	30	B
S. Oosterhof	Hoofdweg 29	Veenhuizen (Dr)	4	16	
R. Tuin	Beukenlaan 19	Havelte (Dr)	6	12	B
C.R. van Schaijk	Meije 12	Bodegraven (ZH)	1	3	
L. Halfweg	Enkweg 29	Olst (Ov)	4	12	
G. Kuper	Ericastr. 58	Erica (Dr)	1	10	
J.T. Sloof	Schaapmolenlaan 10	Heeze (NB)	1	2	
Spelderholt		Beekbergen (Gld)	3	32	
K. Dedden	Hofweg 7	Havelte (Dr)	1	3	
C. Kloezemans	Holsterweg 53	Olst (Ov)	10	50	
Openlucht Museum	Schelmseweg 89	Arnhem (Gld)	1	17	
H. Hondebrink	Deldensestr. 55	Borne (Ov)	1	4	
Praktijkschool	Wesselseweg 33	Barneveld (Gld)	2	10	
Fr. Abbema	Berkenweg 35	Boskoop (ZH)			
C.A. Mes	Lekdijk 396	Nw-Lekkerland (ZH)			
C. Paasman	Dwarsdijk 71	Koekange (Dr)			
A. Soer	v.Helemaweg 17	Hoogeveen (Dr)			
S. Postma	Ommenburgweg 12	Bergum (Fr)			
E. Schepers	Engweg 91	Klazienaveen (Dr)			
H. Hooiveld	Tussen de Wijken 31	Nw.Weerdinge (Dr)			
A. Bovenhof	Valeriusrondeel 275	Capelle a/d IJssel (ZH)			
M. Swinkels	Landweg 37	Oostvoorne (ZH)			
M.J. Segeren	Brink 35	Ruinen (Dr)			
H. Staats	Oost Doorsnee NZ 27	Emmercompascuum (Dr)			
A.C. Engelberts	J. de Boerstraat 3	Emmen (Dr)			
Harry v.d.Bosch	Onder de Kerk 32	Maastricht (L)			
A. Kleine	Wijsterseweg 17	Hoogeveen (Dr)			

totaal 53 253

11. NOORDHOLLANDSE BLAUWEN

R. Daamen-Vriens	Truyenhoekweg 17	Weert (L)	2	6
E.J. Meutstege	Ringersweg 22	Laren (Gld)	5	25
H. Pater	Ring 7	Nw.Amsterdam (Dr)	3	20
B. van Gelder	Hollandsestr.11	Ridderkerk (ZH)	2	10
W.R. Rook	Zandweg 16	Maarssen (U)	2	10
J. Kropveld	Oelerweg 118	Hengelo (Ov)	1	4
H.P. de Maar	Meeuwenweg 20	Hengelo (Ov)	3	20
Th. Katl	Varsseveldseweg 10	Lichtenvoorde (Gld)	3	14
W. Reigwein	Molendijk 36	Puttershoek (ZH)	1	15
N.B. Baas	Voorweg 4	Oudenhorn (ZH)	2	15
K.Boerderij "de Kooi"	Materlenckweg 85	Rotterdam (ZH)	2	10
K.Boerderij "de Kraal"	Langepad 60	Rotterdam (ZH)	1	6
K.Boerderij "de Bokkesprong"	Franselaan 45	Rotterdam (ZH)	2	10
Spelderholt		Beekbergen (Gld)	6	66
M. Ridder	Rijksweg 33	Nieuwendijk (NB)	1	1
W. Noorloos	Hoge Polder 1	Werkendam (NB)	1	6
J.L. Meijer	Niasstraat 1	Den Helder (NH)	2	8
Openlucht Museum	Schelmseweg 89	Arnhem (Gld)	1	22
Praktijkschool	Wesselseweg 33	Barneveld (Gld)	2	8
L.A. v.d. Leest	Cruquiusdijk 213	Vijfhuizen (NH)		
G. de Bruin	Rijksstraatweg	Breukelen (U)		
		totaal	32	276

7. Eendenrassen

De commerciële eendenhouderij gebruikt momenteel alleen rassen van buitenlandse origine. De slachteenden zijn alle Pekingeenden. In 1975 waren er volgens de landbouwtelling 569.000 slachteenden, welke praktisch uitsluitend in de provincie Gelderland worden gehouden.

De legeenden zijn Khaki Campbell eenden, in 1975 waren er 86.000, voornamelijk in Gelderland en Noord-Holland. Het aantal loopt echter zeer snel achteruit, in 1972 was het aantal nog bijna dubbel zo groot als in 1975.

De stand van zaken bij de vroeger als nutrassen gehouden oude eendenrassen is thans uiterst kritiek te noemen.

Een zeer oud eendenras in Nederland is de Krombekeend, waarvan reeds afbeeldingen voorkomen op schilderijen uit de 17e eeuw van Jan Steen en de vogelschilder Melchior d'Hondecoeter. Of het een oorspronkelijk Nederlands ras is wordt door insiders betwijfeld. Mogelijk heeft de handeldrijvende koopvaardij, zoals de Oost-Indische Compagnie, de voorouders van de Krombekeend uit het verre Oosten meegebracht en zo de kenmerkende kromme snavel geïntroduceerd.

In het begin van deze eeuw kwamen de Krombekeenden nog vrij algemeen voor bij de eendenhouders, maar daarna werd dit ras langzaam maar zeker teruggedrongen. Het feit, dat de schedel- en snavelvorm van de Krombekeend zich bij kruising met rassen met een rechte snavel als recessief gedraagt, heeft het verdwijnen bespoedigd. De verdwijning was echter vooral een gevolg van de toenemende antipathie van de eendenhouders tegen die kromme snavel, waaromtrent de gedachte terrein won als zou met een kromme snavel minder goed geaasd kunnen worden in de poldersloten dan met een rechte snavel.

Van slechts enkele fokkers is nog maar bekend dat zij enkele Krombekeenden hebben, maar in totaal ligt het aantal helaas dichterbij 10 dan bij 20.

Vroeger kwam bij de Krombekeend ook nog een geheel witte variëteit voor. Deze had de meest uitgesproken kromme snavel en was gewild als parkeend. Deze variëteit is echter geheel verdwenen.

Het is waarschijnlijk dat de Krombekeend mede de grondslag gelegd heeft voor de Spreeuwkopeend, zo genoemd omdat de kop van deze eend veel overeenkomst vertoont met die van een spreeuw: fijn, grijs van kleur en lange rechte snavel.

De Spreeuwkopeend breidde zich rond de eeuwwisseling als plaatsvervangende produktie-eend sterk uit in het Waterland boven Amsterdam. Er waren toen duizenden exemplaren aanwezig en een deel der bevolking verdiende er haar brood mee.

Deze eenden hadden veel goede eigenschappen: mak, sterk, sober in onderhoud, zeer goede vliegers en erg hokvast. Ze aasden hoofdzakelijk in het water, zelden op het land en ze waren goede eierproducenten en goede broeders.

De Spreeuwkopeenden zijn thans ook zo goed als geheel weer verdwenen. Als oorzaak daarvan kan worden gezien het zogenaamde zwemverbod voor eenden, waaraan klachten van veehouders en landbouwers ten grondslag lagen. Hiermee moesten die oude eendenrassen van poldereend ineens hokeend worden, waardoor hun natuurlijke aanleg om zelf veel voedsel te kunnen zoeken in het polderwater eigenlijk niet zo belangrijk meer was. Het voedselpakket moest toen worden aangevuld en dat gebeurde op goedkope wijze met het zogenaamde "nest" of "puf", kleine visjes uit de Zuidervisserij en met beschadigd graanvoer. Toen de Zuidervisserij inkromp tengevolge van de inpolderingen waren deze visjes moeilijker te krijgen. De eendenhouders gingen toen uitzien naar meer produktieve rassen en zochten hun heil bij de uitheemse eenden als Khaki-Campbell en Indische Loopeend.

Een variëteit van de Spreeuwkopeend was die met een witte borst en 4 à 6 witte slagpennen en bekend staande onder de naam van (Noordhollandse) Witborsteend. Deze tekening kreeg steeds meer de overhand en werd in 1923 ook officieel erkend met een Standaard. Het verdwijnen van deze eend liep ook vrijwel parallel met dat van de Spreeuwkopeenden en in totaal zijn er van de Spreeuwkop/Witborsteenden nog maar enkele tientallen overgebleven, waarbij er onder zijn die de witte vleugeltoppen missen en dus de typische ras-eigenschappen ook niet meer compleet vertonen, mogelijk als gevolg van kruising.

De omschrijving van de Spreeuwkopeend is ongeveer als volgt:

Algemeen voorkomen: lichaamshouding bijna horizontaal en gerekt van model.

Kop: klein en fijn van bouw, plat bovenop, met de hals een rechte hoek vormend.

Snavel: plat, lang, breed en dit laatste in gelijke mate van wortel tot punt en daarbij één rechte lijn vormend met het platte voorhoofd.

Hals: lang, dun, rechtop gedragen.

Vleugels: lang en smal, in V-vorm op de rug liggend.

Romp: lang, vrij slank, overal even breed, borst weinig vooruitstekend, de lijnen van rug en buik vrijwel evenwijdig verlopend, rup plat, achterlijf flink ontwikkeld maar de grond niet rakend.

Staart: goed gesloten en vlak gedragen.

Poten: kort, flink ontwikkeld, aan de zijden van het lichaam geplaatst, oranje gekleurd.

Bij de Witborsteend is genoemde beschrijving ook geldend; er is alléén nog een verschil in aftekening te weten op de borst een witte bef, niet doorlopend tot de achterzijde van de hals en niet naar de buik (vorm een rechthoekige driehoek), kleine witte vlek aan de keel, laatste 4 à 6 slagpennen wit en als een V over de rug liggend.

Bij de Krombek-eend is bovendien de snavelvorm afwijkend; deze komt nl. als een cirkel-sectie recht uit de platte kop zonder deukje of overgang en verloopt min of meer krom naar beneden.

Om deze eendensoorten iets nauwkeuriger te definiëren zou men dus onderscheid kunnen maken in:

Krombek-eend / Krombek Witborst-eend / Spreeuwkop-eend / Spreeuwkop Witborst-eend, waaraan uiteraard de diverse kleurvarianties kunnen worden toegevoegd.

Genoemde eenden zijn bij de inventarisatie nog aangetroffen bij:

J.C. v.d. Zaan te Zegveld: 1 woerd en 5 eenden (Krombek met en zonder witborst).

P. Roodenburg te Overschie: 1 woerd en 4 eenden (Krombek met en zonder witborst).

P. Deelstra te Cornjum: 5 woerden en 11 eenden (Spreeuwkop met en zonder witborst).

Het ziet er dus voor deze oude eendenrassen zeer somber uit, men probeert wanhopig de allerlaatste exemplaren te behouden. De aantallen zijn zo klein, dat door inteelt en/of ouderdom der dieren de mogelijkheid tot instandhouden of liever nog tot uitbreiden spoedig geheel zal zijn verdwenen.

Het is dringend noodzakelijk dat de nog aanwezige fokkers gesteund worden om hun aantallen weer uit te breiden.

Vervolgens is het wenselijk om ook fokdieren te plaatsen op enkele van de bij de hoenderrassen gesuggereerde instellingen, welke dan te zijner tijd als centrale "pool" kunnen fungeren.

8. Duivenrassen

Er komt in Nederland een vrij groot aantal duivenrassen van inheemse origine voor, zoals:

Hagenaars, Groninger Slenken, Helmduiven, Hyacinth-duiven, Holle Kroppers, Hollandse Kroppers, Nederlandse Hoogvliegers, Oud-Hollandse Meeuwen, Oud-Hollandse Tuimelaars, Capucijners en Voorburgse Schildkroppers.

De Gelderse Slenken zijn reeds uitgestorven.

Van bovengenoemde rassen kunnen de Groninger Slenken en de Hyacinth-duiven als meer of minder zeldzaam beschouwd worden. Deze rassen zijn dan ook geïnventariseerd op dezelfde wijze met behulp van antwoordkaarten als bij de inventarisatie van de kippenrassen.

Wat de Groninger Slenk betreft, daarvoor bestaat een speciaal-club, nl. "de Groninger Slenken dub", met 15 actieve leden die in totaal 250 duiven bezitten. De voorzitter van deze club, de heer J.G. Meelis te 's-Gravenhage deelde ons mede dat er voorts nog + 10 fokkers van dit duivenras zijn met samen ongeveer 150 dieren, die helaas geen lid van zijn club zijn.

Totaliserend worden in ons land dus nog + 400 Groninger Slenken gehouden en gezien het enthousiasme moet genoemde speciaal-club alleen al wel in staat worden geacht dit ras door middel van de fokkerij in stand te kunnen houden.

De Groninger Slenk is een zeer oud duivenras, dat al in de 17e eeuw in de Noordelijke provincies voorkwam.

De Hyacinth-duif staat er volgens de gegevens aanmerkelijk slechter voor en bij de vier bekende fokkers treft men in totaal slechts een 50-tal duiven aan.

De bekend zijnde fokkers van dit duivenras zijn:

O. Moning	Ferd. Bolstraat 70	Leeuwarden (Fr)
W. Prins	Middelbr.weg 75b	Honselersdijk (ZH)
W. van Hasselt	Obrechtstr. 117	's-Gravenhage (ZH)
H. de Geus	Amersfoortsestraat 71	Barneveld (Gld)

Wel berichtte één der fokkers dat zijn familie reeds 70 jaren dit ras fokt en zulks zou een aanwijzing kunnen zijn om het blijven voortbestaan van dit duivenras alléén al door een dergelijk enthousiasme, verzekerd te mogen beschouwen. De vraag rijst daarbij dan echter wel of deze fokkerij zonder gevaar aan één familie kan worden toevertrouwd en hoe het dan met eventuele inteelt staat.

Samenvattend mag mogelijk worden gesteld dat de toestand voor de Hyacinth-duif er enerzijds niet rooskleurig uitziet vanwege de zeer smalle basis en anderzijds op nogal wat "ware" liefhebberij berust, waardoor niet direct van een noodtoestand kan worden gesproken.

Het verdient evenwel aanbeveling de stand van zaken nauwlettend te volgen, opdat tijdig ingegrepen kan worden als dat nodig mocht blijken. Wellicht dat ook de onder de kippen gesuggereerde centra een bijdrage kunnen leveren om het voortbestaan van de oude duivenrassen te verzekeren.

9. Conclusies en Aanbevelingen

Teneinde de stand van zaken met betrekking tot de geïntervariseerde huisdier-rassen samen te vatten, is een onderscheid in 3 groepen gemaakt, te weten: uiterst zeldzaam, zeldzaam en vrij zeldzaam.

Voor de rassen in de groep "uiterst zeldzaam" zijn maatregelen op korte termijn noodzakelijk om deze te consolideren dan wel voor algehele verdwijning te behoeden.

Voor de rassen in de groep "zeldzaam" is het gewenst om eveneens foktechnische maatregelen te overwegen, doch onmiddellijk gevaar bestaat er nog niet.

Voor de rassen in de groep "vrij zeldzaam" behoeven thans geen maatregelen genomen te worden, doch wel is het gewenst de situatie daar nauwlettend te blijven volgen om eventueel in de toekomst op tijd te kunnen ingrijpen.

Overzicht van bedreigde en zeldzame huisdierrassen in Nederland.

Diersoort	Uiterst zeldzaam	Zeldzaam	Vrij zeldzaam
Rund	Lakenvelder Blauwbonte Vaalbonte Baggerbonte Brandrode	Witrik	Groninger Blaarkop Friese Roodbonte
Schaap	Veluws heideschaap Kempisch heideschaap Schoonebeker	Zwartbles schaap Drents heideschaap	Fries Melkschaap } Zeeuws Melkschaap }
Geit	Zwartbonte geit Veluwse geit		
Paard	Groningse paard	Gelderse paard	Ned. Trekpaard Friese paard
Hoenders	Assendelfts hoen Groninger meeuw	Brabanter Kraaikop Uilebaard Baardkuifhoen	Hollands Kuifhoen Lakenvelder Twentse grijze Drents hoen Noordhollandse Blauwe

Eend	Krombekeend		
	Krombek-witborst		
	Spreeuwkoepend		
	Spreeuwkop-witborst		
Duif	Hyacinth-duif		Groninger Slenk

De verschillende, in het rapport voorgestelde maatregelen, zullen hieronder nog eens per diersoort samengevat worden.

Rund

Vanwege de grootte en kosten per dier worden runderen nagenoeg niet als hobbydier door particulieren gehouden. De als zeldzaam aangeduide rassen of kleurslagen, te weten de Lakenvelders, de Blauw- en Vaalbonten, de Baggerbonten en de Brandrode MRIJ's kunnen in zuivere teelt de concurrentie met de hoogproductieve Fries-Hollandse Zwartbonten en de MRIJ-runderen niet volhouden.

De belangrijkste mogelijkheid om deze rassen, en dan met name de Lakenvelder, te bewaren wordt geboden door objecten op het terrein van natuurbeheer en recreatie. Hierbij moet gedacht worden aan dierenparken (bv. Nienoord, Spaarnwoude) al of niet in samenhang met (semi-) natuurterreinen, en aan kinderboerderijen.

Voor de Lakenvelders is het tevens noodzakelijk om te komen tot een registratie en identificatie-systeem, hetwelk te zijner tijd in een stamboek omgezet kan worden. Daarnaast is bloedverversing via import van sperma van Dutch-Belted stieren uit de Ver. Staten geboden. Dit Dutch-Belted ras is uit de Nederlandse Lakenvelders ontstaan.

De Blauwe, Vale, Baggerbonte en Brandrode runderen zijn misschien in de eerste plaats als kleurslagen te beschouwen. Het is gewenst de genen voor deze kleuren te conserveren door sperma van stieren van deze slagen in te vriezen. Een dergelijke genenbank kan door de Stichting Zeldzame Huisdierrassen in samenwerking met een wetenschappelijk instituut beheerd worden.

Voor de Witrikken verdient het overweging om te komen tot een geregistreerde fokkerij in stamboek-verband met produktie-controle.

De situatie bij de Blaarkoppen en de Friese Roodbonten dient nauwlettend gevolgd te worden, opdat in de toekomst eventueel tijdig ingegrepen kan worden.

Schaap

De situatie is het meest kritiek voor de Schoonebeker, terwijl ook het Veluwse en Kempische Heideschaap nog in een moeilijke positie verkeren. De bestaande kudde dient geadviseerd te worden omtrent het fokbeleid, met name wat betreft de selectie en de inzet van voldoende rammen om inteelt zoveel mogelijk te vermijden.

Fokkers, die hetzelfde ras aanhouden, moeten foktechnisch meer gaan samenwerken, o.m. om tot een betere uitwisseling van rastypische rammen te komen. Het verdient overweging om aan de verstrekking van overheidssubsidies aan kudde voorwaarden omtrent het fokbeleid te verbinden.

Dit geldt in wezen ook voor het Drentse Heideschaap. Het is tevens gewenst te letten op het behoud van de voor dit ras zo kenmerkende kleurvariaties.

Voor het Zwartblesschaap, dat een aantal goede gebruikseigenschappen heeft o.m. ten aanzien van vruchtbaarheid en klauwen, is het gewenst om te komen tot een geregistreerde fokkerij. Daarbij moet aandacht geschonken worden aan het fokdoel (rasbeschrijving), selectie en aan het inzetten van voldoende rammen om inteelt te vermijden.

Voor het Friese en Zeeuwse Melkschaap zou de fokkerij binnen het reeds bestaande stamboek nog gestimuleerd kunnen worden, met name zou meer aandacht aan produktie-controle geschonken moeten worden. Het aantal jaarlijk goedgekeurde rammen moet vanwege inteeltgevaar niet te klein zijn.

Geit

Van de Zwartbonte geiten van het oude (Zuidhollands/Zeeuwse) type zijn nog slechts weinig exemplaren over. De Provinciale Bonden van Geitenfokverenigingen kennen reeds een apart register voor "gekleurde" geiten. Het is wenselijk dat men de Zwartbonte als een aparte categorie gaat onderscheiden en scherpe aandacht besteedt aan de selectie. Ook op fokdagen dient men dit type een eigen gezicht te geven.

De Veluwse of Nederlandse Landgeit is numeriek eveneens zeer beperkt van omvang en nog verre van raszuiver. De pogingen van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer om dit ras weer raszuiver (terug) te fokken dienen gestimuleerd te worden.

Paard

Het Groningse paard moet in feite als verloren worden beschouwd, omdat er geen hengsten van dit ras meer aanwezig zijn.

Het Gelderse paard zal het in de toekomst moeilijk krijgen. De nog aanwezige hengsten, die dit type qua exterieur vertegenwoordigen, zijn gemiddeld al vrij oud, terwijl er geen jonge hengsten van dit type meer goedgekeurd worden. Gezien het feit dat er bij sommige fokkers toch belangstelling voor dit veelzijdigheidspaard bestaat, zou de fokleiding van het Warmbloed Paardenstamboek Nederland moeten overwegen om dit type ook in mannelijke lijn te continueren door toch regelmatig enkele hengsten van dit type goed te keuren. Indien dit laatste niet gerealiseerd kan worden, dan verdient het aanbeveling om sperma van enkele hengsten van het Gelderse type te conserveren.

Bij het Nederlandse Trekpaard en het Friese paard is de situatie nog niet kritiek. Omdat het Nederlandse Trekpaard zich niet direct voor recreatiedoeleinden leent, is te verwachten dat dit ras in aantal verder terug zal lopen. De ontwikkelingen dienen daar nauwlettend gevolgd te worden.

Het Friese paard heeft problemen met inteelt, onvruchtbaarheid en de opfok van hengsten.

Voor de eerste twee problemen is foktechnische begeleiding noodzakelijk, voor het laatste probleem valt mogelijk een oplossing te vinden in het kader van het beheer van (semi-) natuurterreinen.

Grote Hoen

In het algemeen worden de hoenderrassen door de sport-fokkers in stand gehouden, waarbij de tentoonstellingen duidelijk een stimulerende werking hebben. Soms wordt de situatie bij een bepaald ras kritiek door het uitvallen van één of enkele fokkers of door het overstappen op een ander ras. Dat is thans met name het geval bij het Assendelfts hoen en de Groninger Meeuw. Iets minder verontrustend is de situatie bij de Brabanter, de Kraaikoppen, de Uilebaarden en het Baardkuifhoen.

Het is noodzakelijk dat van de meest bedreigde rassen foktomen van voldoende grootte in stand gehouden worden door openbare of (semi-) overheidsinstellingen. Reeds bestaande of potentieel beschikbare centra zijn het Openlucht-museum te Arnhem, Jeugdпарк Nienoord te Leek, Praktijkschool Barneveld, Spelderholt Beekbergen en enkele Kinderboerderijen. Deze "hoenderpools" zouden in samenwerking met d

Nederlandse Hoender- en Dwerghoenderbond opgezet en begeleid moeten worden.

Eend

De situatie is uiterst kritiek voor de oud-Nederlandse rassen Krombekeend, Krombek-witborsteend, Spreeuwkop-eend en Spreeuwkop-witborsteend. De drie nog aanwezige fokkers hebben met grote inteeltproblemen te kampen. Deze fokkers moeten onmiddellijk geholpen worden om hun stapel weer uit te breiden, terwijl er vervolgens tevens foktomen ondergebracht moeten worden op de bij de hoenders genoemde fokcentra.

Duif

De Hyacinth-duif is als uiterst zeldzaam aan te merken, de Groninger Slenk als vrij zeldzaam. Ook hiervan zouden fokgroepjes op de bij de hoenders gememo-reerde centra aangelegd moeten worden.

Algemeen

Er is bij de bestaande fokkers van zeldzame huisdierrassen grote behoefte aan foktechnische advisering en begeleiding. De Stichting zeldzame huisdierrassen zou deze taak op zich behoren te nemen. Voor het uitvoeren van deze taak is de aanstelling van een foktechnisch consulent noodzakelijk.

